

HZ. ALİ CENKNAMELERİ'NİN GÜNÜMÜZ DİNİ ÇOCUK EDEBİYATI ÇERÇEVESİNDE UYARLANMASI: DİNİ İÇERİK VE DEĞERLER EĞİTİMİ AÇISINDAN İMKAN VE SINIRLILIKLAR

THE ADAPTATION OF HZ. ALI CENKNAMES IN CONTEMPORARY RELIGIOUS
CHILDREN'S LITERATURE: OPPORTUNITIES AND LIMITATIONS IN TERMS OF
RELIGIOUS CONTENT AND VALUES EDUCATION

OSMAN ZAHİT ŞENER

DR.

zahidsener@outlook.com

 <http://orcid.org/0000-0001-5822-7636>

 <http://dx.doi.org/10.46353/k7auifd.1002486>

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types
Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received
29 Eylül / September 2021

Kabul Tarihi / Accepted
22 Aralık / December 2021

Yayın Tarihi / Published
Aralık / December 2021

Yayın Sezonu / Pub Date Season
Aralık / December

Atıf / Cite as

Şener, Osman Zahit, "Hz. Ali Cenknemeleri'nin Günümüz Dini Çocuk Edebiyatı Çerçevesinde Uyarlanması: Dini İçerik ve Değerler Eğitimi Açısından İmkan ve Sınırlılıklar [The Adaptation of Hz. Ali Cenknames In Contemporary Religious Children's Literature: Opportunities and Limitations in Terms of Religious Content and Values Education]". Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi - Journal of the Faculty of Theology 8/2 (Aralık/December 2021): 573-604.

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Published by Kilis 7 Aralık Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi - Kilis 7 Aralık University, Faculty of Theology, Kilis, 79000 Turkey.

ilahiatergisi@kilis.edu.tr

HZ. ALİ CENKNAMELERİ'NİN GÜNÜMÜZ DİNİ ÇOCUK EDEBİYATI ÇERÇEVESİNDE UYARLANMASI: DİNİ İÇERİK VE DEĞERLER EĞİTİMİ AÇISINDAN İMKAN VE SINIRLILIKLAR¹

Öz

Anadolu sahasında bilinen ilk örneklerinin 13. Yüzyıldan itibaren telif edilmeye başlandığı belirtilen Hz. Ali Cenknameleri, uzun asırlar boyunca geniş halk kitlelerine hitap etmiş bir eserdir. Hz. Ali Cenknameleri İslam'ın; Irak, Suriye, İran, Türkistan ve Afrika gibi farklı coğrafyalarda yayılmasını ve bu süreçte yapılan savaşları efsanevi bir şekilde anlatır. 19. ve 20. Yüzyıla kadar Türk halkı arasında yaygın olarak okunan bu eserlerde İslam'ın iman, ibadet ve ahlak esasları da aktarılmıştır. Bu açıdan bakıldığında Hz. Ali Cenknameleri'nin dini ve toplumsal açıdan önemli işlevlere sahip olduğu da söylenebilir. Hz. Ali Cenknameleri, tarihi bir gerçekliğin etkisiyle teşekkül etmiş olsa da; büyük ölçüde kurguya dayalı ve çoğu zaman düşsel unsurlarla bezenmiş masalsı/destansı bir yapıya sahiptir. Masallar, destanlar ve halk hikayeleri gibi folklorik ürünlerin, çağdaş çocuk edebiyatı çalışmalarında önemli bir kaynak niteliğinde olduğu ve ilk dönem çocuk edebiyatı çalışmalarından itibaren bu eserlerin çocuklar için uyarlanarak çocuk edebiyatı eserleri üretildiği bilinmektedir. Hz. Ali Cenknameleri'nin de, sayılan özellikleri sebebiyle günümüz çocuk edebiyatı çerçevesinde uyarlanma açısından önemli imkanlara sahip olduğu görülmektedir. 19. Yüzyıl sonları ve 20. Yüzyılın başlarında bile hala yaygın olarak okunan Hz. Ali Cenknameleri'ni özellikle çocukluk yıllarında okudukları kitaplar arasında sayan dönemin bazı aydınlarının; bu eserlerin çocuk dünyalarında uyandırdığı heyecanı ve coşkuyu ifade etmiş olmaları önemlidir. Hz. Ali Cenknameleri'nin bir bütün olarak çocuklar için uyarlanması söz konusu olduğunda hedef yaş grubunun 10 yaş ve üzeri çocuklar olmasının daha uygun olacağını söylemek mümkündür. Ayrıca uyarlamalar yapılırken; din eğitimi ve çocuk edebiyatı yaklaşımları doğrultusunda eleştirilebilecek noktaların da yeniden düzenlenmesi gerekmektedir. Bu çalışmada, Hz. Ali Cenknameleri'nin bu çerçevede sahip olduğu imkan ve sınırlılıklar ayrıntılı olarak değerlendirilmiştir. Bu bağlamda, mensur Hz. Ali Cenknameleri'nde bulunan hikayelerde dini içerik aktarımına dair ifadelerin ve bu içeriğin aktarılış şekli incelenmiştir. Bu incelemelere göre Hz. Ali Cenknameleri'nde İslam'ın iman, ibadet ve ahlak esaslarına dair yoğun bir dini içerik aktarımının mevcut olduğu görülmektedir. Ayrıca bu dini içeriğin genel olarak İslam'ın temel esaslarına uygun ve tüm Müslümanlara hitap edecek tarzda mezhebi bir taassuba yer vermeden aktarıldığını da söylemek mümkündür. Hikayelerde aktarılan dini içeriğe bakıldığında; Tevhid inancı, Allah'ın sıfatları, Hz. Peygamber'in konumu ve vasıfları, ahiret inancı, dua, münacaat, kulluk bilinci, olağanüstü durumlar olarak mucize, keramet ve Allah'ın inayeti, abdest, namaz, evrad/ezkar okuma, haram-helal ayrımı, Kur'an-ı Kerim, ayetler ve sûreler, Hristiyanlık, Yahudilik, Putperestlik, Güneşperestlik, Ateşperestlik ve din değiştirip Müslüman olma gibi konularda geniş bir yelpazede birçok farklı motif bulunmaktadır. Bu hikayelerde; adalet, cesaret, mertlik, dostluk, mazluma yardım etme, nezaket, iffet, cömertlik, merhamet, verdiği sözde durmak, iyilik yapmak, yapılan iyiliğe vefa göstermek, misafirperverlik, aile bağları, büyüğü saymak, çocuklara karşı sevgi göstermek, çocuğa iyi bir eğitim verip güzel bir şekilde yetiştirmek gibi değerler de aktarılmaktadır. Bu doğrultuda, Hz. Ali Cenknameleri'nin çocuk ve gençlik edebiyatı bağlamında yapılacak bir uyarlamasının, dini içerik aktarımı ve değerler eğitimi bağlamında önemli imkanlara sahip olacağı söylenebilir. Diğer taraftan hikayelerdeki olaylarda; folklorik öğelerle kurgulanmış ve çarpık bir

¹ Bu makale "Dini Tarihi Kaynaklı Olağanüstü Anlatıların Dini Çocuk Edebiyatı Açısından Değerlendirilmesi ve Hz. Ali Cenknameleri'nin İncelenmesi" adlı Doktora Tezinden üretilmiştir.

din algısına sebebiyet verme ihtimali olan bazı unsurların tekrar düzenlenmesi gerektiği görülmektedir. Ayrıca hikayelerde cihad ve gaza kavramları üzerinden İslami bir temele oturtulan savaşlardaki olaylarda, İslam'ın savaş konusundaki ahlaki/hukuki temel yaklaşımlarıyla ve tarihsel gerçeklikteki olgularla çelişen bazı unsurların tekrar düzenlenmeli; bu unsurlar İslam'ın temel yaklaşımları doğrultusunda, adalet, merhamet ve insan onuruna saygı çerçevesi gözetilerek kurgulanmalıdır. Ayrıca hikayelerde savaş ve çatışma sahnelerinde bulunan, şiddetin ayrıntılı ve dehşetli olarak tasvir edildiği çok sayıda ifadenin de uygun şekilde yeniden düzenlenmesi gerekmektedir. Şiddet unsurlarının anlatıldığı cümleler; gereksiz ayrıntılardan arındırılmış bir şekilde, şiddeti hafifleterek ve dolaylı ifadelerle, çocukların duygusal gelişimine ve karakter eğitimine zarar vermeyecek şekilde düzenlenmelidir.

Anahtar Kelimeler: Türk İslam Edebiyatı, Hz. Ali Cenknameleri, Dini Çocuk Edebiyatı, Değerler Eğitimi.

THE ADAPTATION OF HZ. ALI CENKNAMES IN CONTEMPORARY RELIGIOUS CHILDREN'S LITERATURE: OPPORTUNITIES AND LIMITATIONS IN TERMS OF RELIGIOUS CONTENT AND VALUES EDUCATION

Abstract

Hız. Ali Cenknames, which is stated that the first examples in the Anatolian field began to be written in the 13th century, is a work that has appealed to large masses of people for many centuries. Hız. Ali Cenknames tell about its spread of İslam in different geographies such as Iraq, Syria, Iran, Turkestan and Africa and the wars fought in this process legendarily. In these stories, which were widely read among the Turkish people until the 19th and 20th centuries, the principles of faith, worship and morality of Islam were also conveyed. From this point of view, it can be said that Hız. Ali Cenknames have important religious and social functions. Although Hız. Ali Cenknames were formed under the influence of a historical reality; it has a fairy-tale/epic structure mostly based on fiction and often adorned with fantastic elements. It is known that folkloric products such as fairy tales, epics and folk tales are an important source in contemporary children's literature studies and children's literature works have been produced by adapting these works for children since the first period of children's literature studies. Due to these features, It is seen that Hız. Ali Cenknames have important opportunities in terms of adaptation to today's children's literature. The fact that Hız. Ali Cenknames were still widely read in Ottoman society at the end of the 19th century and at the beginning of the 20th century and that the last period Ottoman intellectuals counted Hız. Ali Cenknames among the books they read especially in their childhood; It is noteworthy that these works express the excitement and enthusiasm aroused in children's worlds. When it comes to adapting Hız. Ali Cenknames for children as a whole, it is possible to say that it is more appropriate for the target age group to be children aged 10 and above. However, while making an adaptation; In line with religious education and children's literature approaches, the points that can be criticized should also be rearranged. In this study, these possibilities and limitations of Hız. Ali Cenknames in this context were evaluated in detail. The expressions about the transfer of religious content in the stories in the prose Hız. Ali Cenknames and the way this content is conveyed have been examined. According to these examinations, it is seen that there is an intense religious content transfer on the principles of faith, worship and morality of Islam in the Hız. Ali Cenknames. In addition, it is possible to say that this religious content is generally conveyed in accordance with the basic principles of Islam and

in a way that will appeal to all Muslims, without giving place to sectarian bigotry. Considering the religious content conveyed in the stories, there are many different motifs on different subjects such as; the belief in Tawhid, the attributes of Allah, the Prophet Muhammed. Prophet Muhammed's position and qualifications, belief in the hereafter, prayer, supplication, awareness of servitude, miracles as extraordinary situations, miracles and grace of Allah, ablution, prayer, reciting holy words/dhikr, haram-halal distinction, the Qur'an, verses and surahs; Christianity, Judaism, Paganism, Sun Worship, Fire Worship and converting to Islam. Besides, in the stories in the cenknames values such as justice, courage, bravery, friendship, helping the oppressed, kindness, chastity, generosity, compassion, keeping one's word, doing good deeds, showing loyalty to the good done, hospitality, family ties, respecting the elder, showing love towards children, giving a good education to the child, raising in a good way are also conveyed. In this direction, it can be said that an adaptation of Hz. Ali Cenknames in the context of children and youth literature will have important opportunities in the context of religious content transfer and values education. On the other hand, in the events in the stories; It is seen that some elements that are fictionalized with folkloric elements and that are likely to cause a distorted perception of religion should be rearranged. In addition, in the events of wars that are based on an Islamic basis through the concepts of jihad and gaza in the stories, some elements that contradict the moral/legal basic approaches of Islam on war and the facts in historical reality should be rearranged; These elements should be constructed in line with the basic approaches of Islam, taking into account the framework of justice, compassion and respect for human dignity. The many expressions of war and conflict in the stories, in which violence is depicted in detail and horrific, also need to be appropriately rearranged. Sentences describing the elements of violence; It should be arranged in a way that does not harm the emotional development and character education of children, without unnecessary details, by mitigating violence and by indirect expressions.

Keywords: Turkish İslamic Literature, Hz. Ali Cenknames, Religious Children's Literature, Values Education.

GİRİŞ

Çocuk edebiyatı çalışmalarında, geleneksel edebiyat ürünleri olan destan türündeki eserlerden çocuklara yönelik olarak çok sayıda uyarlama yapılmıştır. Batı'daki çocuk ve gençlik edebiyatı çalışmalarında; “*Beowulf, Roland, Arthur, Orlando, Kalevala*” gibi destani eserlerin birçok uyarlaması yapılmıştır.² Türk çocuk ve gençlik edebiyatında ise “*Oğuz Kağan Destanı, Bozkurt Destanı, Battal Gazi Destanı, Alp Er Tunga Destanı, Danişmend Gazi Destanı, Satuk Buğra Han Destanı, Göç Destanı*”

² Batı'daki bazı destanların ve destani eserlerin çocuklar için uyarlamaları için bk. Rosemary Sutcliff, *Beowulf* (London: Red Fox Classics, 2013).; Rosemary Sutcliff, *The King Arthur Trilogy* (London: Red Fox Classics, 1999).; Ludovico Ariosto, *Orlando Furioso*, uy. Elena Martinez Nunez (Madrid: Gadir Editoryal, 2013).; Alexis E. Fajardo, *Kid Beowulf: The Song of Roland* (Kansas City: Andrew McMeel Publishing, 2017).; Barbara Willard, *Son of Charlemagne* (San Francisco: Ignatius Press, 1998).; Kirsti Makinen, *Kalevala*, çev. Kaarina Brooks (Edinburgh: 2020).; Pyotr Yershov, *Fearless Ivan and His Faithful Horse Double Hump*, uy. Jack Zipes (Minneapolis: 2018).

gibi eserlerin farklı yaş grupları için uyarlamalarını görmek mümkündür.³ Bu uyarlamaların yanı sıra; halk hikayesi, destan ve efsane türündeki geleksel eserlerde bulunan konu, tema ve motifler kullanılarak, fantastik hikaye veya fantastik roman türünde yeni telif eserler de yazılmaktadır. Çocuk edebiyatı yaklaşımları doğrultusunda uyarlanan destanların; içerdiği kendine özgü olay örgüsü, kişiler, yer ve zaman gibi hikaye unsurları sayesinde renkli ve kimi zaman düşsel bir dünya oluşturduğu için çocukların ilgisini çektiğini söylemek mümkündür. Bu metinler, sayılan nitelikleri dolayısıyla çocukların hayal dünyasının zenginleşmesine katkı sağlamaktadır. Ayrıca metinlerde kullanılan atasözleri, deyimler, kelime hazinesi ve edebi üslup; çocukta dil yeteneğinin ve edebi/estetik zevkin gelişimini desteklemektedir. Bunun yanında destanlar, milletlerin yaşadıkları tarihsel olayların, insana/tabiiata ilişkin bakış açılarının, değerler sistemlerinin ve inanışlarının izlerini taşırlar. Bu açıdan bakıldığında bu eserler; çocuğun içinde yaşadığı ve ait olduğu toplumun değerler sistemini tanımasında, toplumun sahip olduğu milli kültürün, dini ve toplumsal değerlerin yeni nesillere aktarılmasında önemli bir işleve sahiptir.

1. HZ. ALİ CENKNAMELERİ'NİN DİNİ ÇOCUK EDEBİYATI BAĞLAMINDA UYARLANMASI

Dini destanlar⁴ veya dini kahramanlık hikayeleri⁵ olarak tasnif edilebilecek olan Hz. Ali Cenknameleri'nin yazıldıkları dönemlerde üstlendikleri dini ve toplumsal işlevler de göz önüne alındığında, günümüz dini çocuk edebiyatı bağlamında uyarlanma veya yeniden yazılma açısından önemli imkanlara sahip oldukları görülmektedir.⁶ Hz. Ali Cenknameleri, Türk İslam edebiyatında 13. Yüzyıldan itibaren yazılmaya başlanmış ve yüzyıllarca geniş halk kitleleri tarafından yaygın olarak okunmuş bir eser-

³ Türk çocuk ve gençlik edebiyatı'nda bazı destan uyarlamaları için bk. Ahmet Haldun Terzioğlu, *Oğuz Kağan Destanı* (Ankara: Panama Yayıncılık, 2018).; Ahmet Özdemir, *Bozkurt Destanı* (İstanbul: Bordo Siyah Yayınları, 2007).; Vedat Can, *Battal Gazi Destanı* (İstanbul: Erdem Çocuk Yayınları, 2016).; Ahmet Haldun Terzioğlu, *Göç Destanı* (Ankara: Panama Yayıncılık, 2018).; Nefise Atçakarlar, *Alp Er Tunga Unutulmayan Kağan* (İstanbul: Genç Timaş Yayınları, 2017).; Nefise Atçakarlar, *Satuk Buğra Han Delikanlı Kahramanı* (İstanbul: Genç Timaş Yayınları, 2017).; Nefise Atçakarlar, *Battal Gazi Anadolu Aslanı* (İstanbul: Genç Timaş Yayınları, 2015).; Nefise Atçakarlar, *Danışment Gazi Korkusuz Fedai* (İstanbul: Genç Timaş Yayınları, 2013).

⁴ Vasfi Mahir Kocatürk, *Türk Edebiyatı Tarihi* (Ankara: Edebiyat Yayınevi, 1964) 143-161.; Jean-Louis Mattei, *Hız. Ali Cenknâmeleri* (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2004), 46.

⁵ Ağah Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2014), 127-128.

⁶ Hz. Ali Cenknameleri'ndeki hikayelerde bulunan; şahıs/varlık kadrosu, zaman/meکان unsurları ve diğer kurgusal özelliklerin dini çocuk edebiyatı açısından ayrıntılı değerlendirmesi için bak. Osman Zahit Şener, *Dini Tarihi Kaynaklı Olağanüstü Anlatıların Dini Çocuk Edebiyatı Açısından Değerlendirilmesi ve Hz. Ali Cenknameleri'nin İncelenmesi* (Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi, 2021).

dir. Toplumun farklı kesimleri tarafından rağbet görmesi, dönemin sosyal buluşma mekanlarında yaygın olarak okunması, akıcı bir üslupla ve sade bir dille kaleme alınmış olması, yer yer masal unsurlarıyla donatılmış bir kurgusal yapıya sahip olması, bu anlatıların dönemin çocuklarına da hitap etmiş olma ihtimalini akla getirmektedir.

Muallim Naci, Hüseyin Cahit, Rıza Nur, Halide Edip, Kazım Nami, Muallim Cevdet İnançalp ve Ahmet Kabaklı gibi özellikle 20. Yüzyılda yaşamış edebiyatçı ve eğitimci kimliğiyle tanınan kişilerin, Hz. Ali Cenknemeleri'nin kendi çocukluk yıllarında ilk okudukları kitaplardan olduğunu ifade etmeleri, yakın zamana kadar bu eserlerin çocuklara yönelik kitaplar olarak da değerlendirildiğini göstermektedir.⁷ Hz. Ali Cenknemeleri gibi eserlerin çocuk edebiyatı bağlamında önemli bir imkan olduğunu düşünenler olduğu gibi; aynı dönemlerde Hz. Ali Cenknemeleri veya Battalname gibi eserlere genel olarak "hurafe, gerçeklikten uzak" gibi eleştirilerle olumsuz yaklaşmaların olduğu da söylenebilir.

Kazım Nami'nin aşağıdaki ifadeleri, bu konudaki olumlu ve olumsuz yaklaşımların ipuçlarını vermesi açısından dikkate değerdir:

"(...) Bugün siz çocuklarınıza bunları okutmuyor, okutmak istemiyorsunuz; onları pek saçma sapan buluyorsunuz. Yavrunuzun böyle inanılmayacak bir takım Acem düzmesi yalanlar öğrenmesine bir türlü razı olmuyorsunuz. Hakkınız var mı? O efsanelerin zararı nedir? İleride büyüdüğü, muhakemesi kuvvetlendiği vakit, o bunların efsane olduğunu anlamaz mı? Varsın o vakte kadar bazı efsanelere inanıversin. Çocuk masaldan, efsaneden hazzeder; bunlar sayesinde onda terbiyevi bir te'sir husüle getirmeye çalışın. Masalların, efsanelerin ahlaki ve milli terbiyeye pek büyük faydeleri olduğunu terbiye ilmiyle uğraşanlar söylüyorlar. (...) Halka iyice bir bakınız, onun büyük cehliyle beraber imanında ne keskin bir ateş vardır. O sizin gibi ilmihaller, fıkıhlar, bilmem neler okumuyor; fakat sizden çok, pek çok ziyade imanlıdır. (...) İşte halkta bu kavi imanı, pek iptidai bir dini terbiye tutuyor. O efsaneler, halk arasında ne kadar münteşirdir. Okuma yazma bilmeyenler içinde bile onları imamlardan dinleyip hıfz etmişler vardır. Nefercikler içinde Peygamber Efendimiz'in bile ismini bilmeyenler var ki, din uğruna şehid olmayı en büyük bir nailiyet bilir. Meseleyi dallandırıp budaklandırmaksızın iddia ediyorum ki 'Hayber Kaleleri', 'Battal Ga-

⁷ Âdem Ceyhan, "Hz. Ali Cenknemelerinin Tesirleri ve Yeniden Yazılması Meselesi", *Âşık Paşa ve Anadolu'da Türk Yazı Dilinin Oluşumu Sempozyumu Bildiriler* (Kırşehir: y.y. 2013), 127-135.

ziler' bizim dini terbiyemizde büyük ve müessir amildirler. Öyle ise bunları daha iyi ve daha müteahhir bir kalıba sokalım.”⁸

Bu ifadeler, 1914 yılında Osmanlı döneminde okullaşma oranının ve temel eğitim alan çocuk sayısının geçmiş yüzyıllara nazaran ciddi olarak arttığı bir dönemde, *Türk Sözü* dergisinde yayımlanmıştır. Bu ifadelerden hareketle, Hz. Ali Cenknameleri'nin dönemin münevverlerinin önemli bir kısmının çocukluk çağlarındaki ilk okuma kitapları arasında olduğu ve “çocuklara yönelik kitaplar” bağlamında tartışıldığı görülmektedir. Yine dönemin bazı aydınları tarafından, Hz. Ali Cenknameleri ve benzer eserlerin “hurafe ve gerçektışı” olayları anlatması eleştirisiyle çocuklar için uygun bulunmadığı anlaşılmaktadır.

Bu çalışmada, günümüz hikaye ve roman türünde uyarlanma imkanı açısından daha elverişli olduğu düşünülen mensur cenknameler ele alınmıştır. Bu eserlerdeki cenk hikayelerinden, günümüz dini çocuk edebiyatı çerçevesinde uyarlamalar yapılması söz konusu olduğunda; ilgili yaş grubunun bilişsel ve duyuşsal özellikleri göz önünde bulundurulmalı ve hikayelerin içeriği çocuğun duygusal gelişimine de katkı sağlayacak şekilde düzenlenmelidir.

2. CENKNAMELERDE AKTARILAN DİNİ İÇERİK VE DEĞERLERİN DİNİ ÇOCUK EDEBİYATI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Cenknamelerde aktarılan dini içeriğin genel olarak, 10 yaşında ve daha büyük yaş grubunda olan çocuklara uygun olduğunu ve hikayelerde aktarılan dini içeriğin örtük olarak din eğitime ve değerlerin aktarımına katkı sağlayacak özelliklere sahip olduğunu söylemek mümkündür. Bununla birlikte, hikayelerdeki içeriğin Din Eğitimi, Temel İslami İlimler, Çocuk Edebiyatı ve İdeoloji bağlamında sakıncalı görülen kısımları değerlendirilmelidir.

Cenknamelerdeki hikayelerde aktarılan dini içerik ve değerlere ayrıntılı olarak bakıldığında bu hikayelerin dini çocuk edebiyatı açısından sahip olduğu imkanlar ve günümüz çocuk edebiyatı bağlamında yapılacak uyarlamalarda yeniden düzenlenmesi gerekebilecek noktalar daha iyi anlaşılacaktır.

2.1 İnanç Esasları (Tevhid, Allah, Peygamber, Ahiret)

Cenknamelerdeki hikayelerde öncelikle; İslam'ın temel inanç esaslarıyla

⁸ Kazım Nami, “Terbiye İşleri: Hayber Kalelerinin, Battal Gazilerin Terbiyevi Hizmetleri”, *Türk Sözü* 7, (Haziran 1914): 50-53. akt. Ceyhan, “Hz. Ali Cenknamelerinin Tesirleri ve Yeniden Yazılması Meselesi”, 129-132.

ilgili aktarılan “dini içerik” söz konusu olduğunda, özellikle Müslüman kahramanların diğer dinlerden olan şahısları İslam’a davet ettikleri kısımlarda, İslam inancının esaslarını içeren ifadelerin sık sık aktarıldığı görülmektedir. Bu ifadelerde Allah’ın birliği ile birlikte, Hz. Muhammed’in onun peygamberi olduğu da vurgulanır ve kimi ifadelerde Allah’ın her şeye kadir olması, âlemleri yoktan var etmesi, Hz. Peygamber’in Allah katındaki kıymeti, Hz. Peygamber’e Cebrail vasıtasıyla Kur’an-ı Kerim’i göndermesi, cennet ve cehennem gibi konulara da değinilir.

“(..) Tanrı birdir ve Muhammed -aleyhisselam- hak peygamberdir diyemezsiniz (...)”⁹

“Hakk Teala’yı bir bilüp imana gelesiz ve Muhammed’i hak peygamber bilersiz (...)”¹⁰

“Muhammed bir erdir ki Hakk -subhanehu ve teala- anın gibi sevgili hiç kimse yaratmadı (...) Hakk Teala’dan ana melekler geldi ve Kur’an adlı bir kitab getürdü (...) Aklın var ise ol Muhammed’e iman getürsün. Ebedü’l abad cennetlik olasın ve cehennemden halas olasın.”¹¹

“(..) eyit ki Tanrı birdir ve Muhammed hak peygamberdir (...)”¹²

“Ya Melik! Eğer sen Muhammed’in hub cemalini göreydin, dünyada batıl nedir, bilürdin. Ya Melik! Bil ve agah ol kim Hakk Teala yerleri ve gökleri, arşı ve kürsi ve cümle mahlukatı hep Muhammed’in dostlığına yaratmışdır (...) Eğer aklın var ise dinine giresin. Nar-ı cahimden halas olasın (...) Ya Melik! On sekiz bin âlemde Tanrı birdir ve Muhammed hak peygamberdir, habibdir (...)”¹³

“(..)ol Bar-ı Hüda evvel ve ahiri Kün dimekle yaratdı. Feyekün dimekle yine yok itmeğe kadirdir(...)”¹⁴

“Tanrı oldur ki cemî’ âlemi yokdan var idüp yine yok etse gerekdir (...)”¹⁵

“Tanrı oldur ki, Kün dimekle on sekiz bin âlemi halk eyledi. Feyekün dimekle yine yok eylese gerekdir. Şeriki ve naziri (olmayan), bu kadar cümle azalardan münezzeh bir tanrıdır.”¹⁶

“Haşa ve kella yerleri ve gökleri yaradan (...) Adem oğlanının rızkını viren benim dirdin (...) Tanrı ana dirler ki durmaktan ve oturmaktan

⁹ Necati Demir ve Mehmet Dursun Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, (Ankara: Destan Yayınları, 2007), 154.

¹⁰ Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 176.

¹¹ Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 186.

¹² Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 196.

¹³ Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 197.

¹⁴ Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 207.

¹⁵ Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 210.

¹⁶ Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 212.

ve yatmaktan ve uyumaktan, oğlan ve kız doğurmaktan münezzeh bir padişahdır. Cemi' âlem anın mahlukıdır, birdir, şeriki ve naziri yoktur. Bir kerre Kün dimekle on sekiz bin âlemi yarattı. Fekyekün dimekle yine yok olsa gerektür. İşte Tanrılık ana yaraşur (...)”¹⁷

“Yerleri ve gökleri yaradan Tanrı birdir ve Muhammed hak resuldir. Öyle ağaçdan ve altundan düzme puta secde itmem (...)”¹⁸

“İmdi ey nigar gel sen dahı hak dine gir kim, Tanrı birdir ve Muhammed Hakk resuldir, di (...)”¹⁹

“Allah Teala birdir ve Muhammed -aleyhisselam- hak resuldir.”²⁰

“(…) var şol Tanrı'ya tap ki yerleri ve gökleri ve cümle kainatı Kün dimekle var iden Tanrı'ya tap. Birdir, şeriki ve naziri yoktur, Muhammed -aleyhisselam- anın hak resuldir ve ana ikrar getür ki tamu odından azad olasın. Eger yok deyü inad idersen helak olursın (...)”²¹

“(…) sabah oldukda cümleiniz imana gelüp Müslüman olasınız. Allah'ın birliğine ve benim hak risaletime ikrar eyleseniz ki yarın kıyamet gününde cehennem odından emin olup Hakk Teala rahmetinden mahrum kalmayasınız (...)”²²

Yukarıda örneği verilen ifadelerde İslam'ın temel inanç esaslarının aktarıldığı görülmektedir. Ayrıca İslam'ın özü olan tevhid inancını ifade eden “La ilahe illallah Muhammedün Resulullah” veya “Eşhedü enla ilahe illallah ve eşhedü enne Muhammeden abduhu ve resuluh” ibareleri de birçok yerde geçmektedir.

2.2 Dua, Münacaat, Acziyet, Kulluk Bilinci

Hikayelerde Hz. Peygamber dahil olmak üzere, Hz. Ali ve diğer Müslüman kahramanların çok zor durumda kaldıklarında bile tam bir teslimiyet içerisinde Allah'a güvenip ona tevekkül etmeleri, aciz bir kul olduklarını ifade ederek Allah'a sığınmaları ve yalnızca ondan yardım dilemeleri şeklinde özetleyebileceğimiz bakış açısına dair birçok motif bulunmaktadır.

“(…) İlahi! Sen ol padişahsın ki lütfun bi-nihayetdir ve ben zaif kulnam. Senin ve Habib'in aşkına can terkin iderim. İlahi! İzzetin hakkı

¹⁷ Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 223.

¹⁸ Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 38.

¹⁹ Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 85.

²⁰ Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 40.

²¹ Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 57.

²² Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 97.

içün bana inayet eyle ve kuvvet vir, deyüp hamle eyledi ve aşkıla tekbir getirüp kendini atdı.”²³

“Ya ilahe’l Alemin (...) Eger dönüp gidersem İmam Ali sudan korkdı dirler (...) ben bi-çare kulına inayetler eyle (...) Ey Kadir ü Pür-kemal ve Kerim Padişah-ı Zü’l Celal! Senin emrinle bu suyu geçem (...) Nefsimi ısmarladım bugün sana aşkıla (...)”²⁴

“Ya ilahe’l Alemin! Sen inayetler ve hidayetler eyle. Bu kal’ayı bu bi-çare kulına nasib eyle (...) Ey Kadir İlah! Beni hod bir avuç toprakdan halk eyledin. Benim ne kudretim ola ki bu kal’ayı feth idem. İlahi! Derghasına yüz tutdum. Sen, cem’i alem fettahısın (...)”²⁵

“Ey Bar-ı Huda! Hazretinden inayet ve hidayet olmazsa ben bu kadar kafirlere nice cevab vireyim, deyüp münacaat eyledi.”²⁶

“(...) eger Haveran’ın bin kerre bin çerisi olsa ve her biri Rüstem Bin Zal pehlivan-ı cihan olsa Hakk Ta’ala inayetiyle ve Muhammed -aleyhisselam- mucizatıyla cümleden havfım yokdur ve zerre kadar kayırmam. Allahu Ta’ala kerimdir.”²⁷

“(...) eger anın çerisi bu kadarsa benim bir Tanrım vardır. İmdi ol Tanrı Ta’ala’nın kudretiyle anın ne denlü askeri ve ne kadar pehlivanı varısa zerre kadar havfım yokdur (...)”²⁸

“İlahi! İzzetin hakkı-çün ve Hazret-i Muhammed’in mu’cizatı ve hürmeti-çün sana sığındım. Bilürsün yalnız kaldım (...) deyü münacaat eyledi.”²⁹

“İlahi! İzzetin ve celalin hakkı-çün ve Hazret-i Muhammed -aleyhisselam- hürmeti-çün benim yaranlarımı küffar şerrinden sen halas (eyle) (...) Bi-dermanım, naçarım ya Rabbi(...)”³⁰

“İlahi! İzzetin ve kudretin ve azametinin hakkı-çün ve habibin Muhammed Mustafa hürmeti-çün elli bin adam susuzluktan helak oldılar. Sen anlara bir hidayet kapısı aç. Anları susuz helak eyleme, deyü niyaz eyledi.”³¹

²³ Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 158.

²⁴ Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 199.

²⁵ Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 202.

²⁶ Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 218.

²⁷ Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 39.

²⁸ Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 51.

²⁹ Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 46.

³⁰ Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 55.

³¹ Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 69.

“Pes Hazret-i Resulullah -sallallahu ta’ala aleyhi ve sellem- efendimizin mübarek hatırı-şerifi gayet perişan oldu. Andan mübarek yüzünü Hakk dergahına tutup münacaat eyledi (...) İlahi! Seyyidü’l Mevla! İzzetin hakkı-çün sen benim ümmetimi esirge (...)”³²

“İlahi! İzzetin ve celalin hakkı-çün ve habibin Muhammed Mustafa hürmeti-çün bana medet eyle. Halim sana malumdur (...) Gayrı benim işim tamam oldu. Bunlara cevap virmeğe bi-mecalim(...)”³³

“Ey Padişah-ı Lem-yezel ve ey Halık-ı ezeli! Bu beriyeye içinde kaldım. Aç ve susuz, atım dahı zaif oldu. İmdi sen kalanların elin tutarsın, semi’sin, basirsin (...) Ya Rabbi! Sen bana ve atıma kuvvet vir(...)”³⁴

Hikayelerde Müslüman kahramanların her durumda tam bir teslimiyetle yalnızca Allah’a güvenmeleri ve zorluklar karşısında ona sığınıp münacaatta bulunmalarına dair birçok örnek bulunmaktadır. Dua motiflerinde, benzer ifadeler kullanılarak özellikle Allah’ın her şeye kadir olduğu, zor durumda kalan kullarına yardım edeceği belirtilmekte ve Hz. Peygamber de dualarda şefaatchi kılınmaktadır. Bununla birlikte, Hz. Peygamber’in de bir beşer ve kul olarak Allah’a dua etmesi önemli bir nokta olarak vurgulanmaktadır.

2.3 Olağanüstü Durumlar Olarak Mucize, Keramet ve Allah’ın İnayeti Yaklaşımı

Hikayelerde anlatılan olaylarda Hz. Peygamber’in, Hz. Süleyman’ın veya Hz. Ali’nin elinden sadır olduğu belirtilen olağanüstü durumların da ancak Allah’ın inayetiyle olduğu birçok yerde açıkça belirtilmektedir.

“Ali’nin başını Resul -aleyhisselam- dizi üzerine aldı. Mübarek ağzı barından bir pare tükürük alup İmam Ali’nin gözlerine sürdü. Bi-iznillahi ta’ala açıldı. İmam Ali’nin gözleri açılıp hoş oldu.”³⁵

“Kırk arşun hendeki Hakk’ın inayetiyle sıçradı.”³⁶

“Büyük bir taş getirüp Hazret-i Ali’nin üzerine atdılar (...) Hakk -celle ve ala-’nın fermanıyla hiç mazarrat irişmedi (...)”³⁷

“Hazret-i Ali mübarek ağzı barından Alkame’nin yarasına sürdü. Bi-iznillahi ta’ala hoş oldu.”³⁸

³² Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 90.

³³ Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 108.

³⁴ Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 257.

³⁵ Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 157.

³⁶ Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 158.

³⁷ Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 161.

³⁸ Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 174.

“Hakk -celle ve ala-nın kudretiyle Zülfikar’ı çalıcak ol namudara bir yol oldu (...)”³⁹

“Hazret-i Ali ol gice Hakk ta’ala’nın inayetiyle ve Hazreti Resul -aleyhisselam-ın mucizatiyla(...)”⁴⁰

“Süleyman Peygamber ins ü cin ü vuhuş u tuyura Hakk’ın emriyle hüküm iderken (...)”⁴¹

“Başladı bu ejderha ağzından od saçmağa ve Ali üzerine hamle etmeğe. Hazreti Ali İsm-i Azam okıdı. Hakk Ta’ala’nın inayetiyle ve Muhammed Mustafa’nın mucizatiyla yine evvelki gibi oldu.”⁴²

“Hazret-i Ali İsm-i Azam okıdı. Bunların renclerine urdı. Tanrı kudretiyle ve Kelam-ı Kadim berekatıyla rencleri gitdi. Tenleri sıhhat buldı.”⁴³

“Pes Allah’ın inayetiyle ve Muhammed -aleyhisselam-ın mucizati berekatıyla billur ayağı altında şol hamur gibi yumuşak oldu.”⁴⁴

Yukarıda verilen örnek ifadelerde bu gibi olağanüstü durumların ancak Allah’ın yardımıyla meydana geldiği belirtilmektedir. Bu noktanın vurgulanması çocuklar açısından önemlidir. Zira ölümsüz bir yarı tanrı gibi tasavvur edilen, olağanüstü özelliklere sahip bir kahraman algısı İslam’ın temel yaklaşımlarına aykırıdır. Halk anlatılarında kültürel kaynaklar yoluyla dini bir içeriğe dönüştürülerek anlatılan olağanüstü motifler çokça yer alıyor olsa da; çocuklara yönelik eserlerde bu tür unsurların İslam’ın temel yaklaşımlarına aykırı bir şekilde aktarılması doğru değildir. Her şeyin Allah’ın takdirinde olduğunu, tüm insanların Allah’ın kulu olduğunu ve Allah’ın ancak sebepler dairesinde çalışıp çabalayan kullarına yardım edeceğini önceleyen yaklaşımlardan uzaklaştıran bir içerik, çocuklarda çarpık bir din anlayışının oluşmasına sebep olabilir.

Ayrıca “Hz. Ali’nin isminin anıldığı yerde hazır olacağına veya Hz. Ali’den istimdad edildiğinde yardıma geleceği”⁴⁵ şeklindeki inanışın hikaye kurgusunda değiştirilerek Hz. Peygamber’i merkeze alacak şekilde ve Hz. Ali’yi aşırı yücelten bakış açısından uzak olarak kurgulandığı görülmektedir. Hikayedeki kurguya göre mucizevi veya olağanüstü olan aslında Hz. Peygamber’in Mariye’nin rüyasına girip ona İslam’ı telkin etmesi ve kırk gün sonra Hz. Ali’nin oraya geleceğini bildirmesidir. Hikayede du-

³⁹ Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 199.

⁴⁰ Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 236.

⁴¹ Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 237.

⁴² Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 247.

⁴³ Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 271.

⁴⁴ Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 135.

⁴⁵ Ceyhan, “Hz. Ali Cenk-namelerinin Tesirleri ve Yeniden Yazılması Meselesi”, 122.

rumdan tamamen habersiz olan Hz. Ali ise “Allah’ın izni ve Muhammed Mustafâ’nın mucizesiyle” geldiğini söylemektedir.⁴⁶ Dini çocuk edebiyatı açısından bakıldığında, bu motifin çocuklarda çarpık bir din algısına sebep olmayacak şekilde kurgulandığı görülmektedir.

Ayrıca birçok yerde Hz. Peygamber’in bilgisi dahilinde olmayan bazı konulara ancak Allah’ın bildirmesiyle vakıf olduğu, içine düşülen bazı zor durumlardan dua ederek ve ancak Allah’ın yardımıyla çıkabildiği veya bazı konuların Hz. Peygamber’in takdirinde olmadığı sadece Allah’ın takdirinde olduğu da belirtilmektedir.

Bir diğer olağanüstü durumun da Cebrail’in veya diğer meleklerin olaylarda rol alması olduğu görülmektedir. Allah’ın melekler vasıtasıyla Müslümanlara yardım etmesi inancının genel olarak İslam’ın temel yaklaşımlarına aykırı olduğu söylenemez. Bu doğrultuda mevcut içeriğin çocuklar açısından genel anlamda bir sorun oluşturmayacağı söylenebilir. Ancak cenknamelerde özellikle Cebrail’in sadece Allah’tan Hz. Muhammed’e vahiy veya haber getiren bir melek olarak değil de, yer yer Hz. Peygamber’den Hz. Ali’ye haber ve talimat iletmediği de görülmektedir.⁴⁷ Cebrail’in Allah’tan Hz. Muhammed’e getirdiği bilgi ve talimatın Hz. Ali’ye ulaştırılması konusunda rüya motifinin kullanılması daha doğru bir yaklaşım olacaktır. Her ne kadar bu hikayeler hayali olarak kurgulanmış olayları anlatsa da özellikle doğrudan dini içerikle ilişkili motiflerin İslam inancına uygun olması çocukların zihninde bir çatışma oluşmaması açısından önemlidir.

Bu konuda verilebilecek bir diğer örnek de Haverzem’in Cengi hikayesindeki Hızır motifinin kullanılış şeklidir. Hikayeye göre, deniz yolculuğu sırasında Hz. Ali ve yarenlerinin gemisi batınca, Hz. Hızır gelip onları kurtarmıştır. Türk kültüründe önemli bir yeri olduğu ifade edilen Hızır kültündeki Hızır tasavvurunun, birçok kültürdeki farklı öğelerin birleşmesiyle senkretik bir mahiyette teşekkül ettiği; Kur’an’da ve sahih hadislerde anlatılan Hz. Hızır’dan farklı özelliklere sahip olduğu belirtilmektedir.⁴⁸ Hikayede de Hz. Hızır, “hep hayatta olma ve denizlerde darda kalanlara yardım etme” özelliğine sahip olarak anlatılmaktadır. Doğrudan dini içerikle ilgili olduğu için bu motifin de kültür kaynaklı Hızır Kültü haliyle kullanılmasının çocuklar açısından bazı sakıncaları olabileceğini söylemek mümkündür. Devler, ejderhalar, periler gibi masal motiflerinin kendi mantığı içerisinde esnek olarak kullanılmasının pek bir sakıncası olmaz-

⁴⁶ İsmail Toprak, *Hazret-i Ali Cenklere*, (İstanbul: Büyüyen Ay Yayınları, 2016), 95-98. ; Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 190-192.

⁴⁷ Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 117.

⁴⁸ Bk. İlyas Çelebi, “Hızır”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 17/406-409.; Süleyman Uludağ, “Hızır”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 17/409-411.

ken; doğrudan dini içerikle ilişkili olan Hızır'ın "ölümsüzlük bahşedilen ve denizlerde darda kalanlara yardım eden" biri olarak aktarılması çocuklarda bazı tartışmalı inanışların oluşmasına sebep olabilecektir.

Son olarak, yukarıda sayılan mucize, keramet ve olağanüstü durumlarından bağımsız olarak farklı ve önemli bir konuya değinmekte fayda vardır. Dönemin kültürel şartlarında ve din anlayışında belli kesimlerce normal karşılanan ancak sahih hadis kaynaklarıyla sağlaması yapılamayan ve günümüz şartlarında çocukların anlayamayacağı veya yanlış anlayabileceği bir ifadeye temas etmek yerinde olacaktır.

"Zülfikar taşdan geçüp, yere indi, fi'l hal Cebrail -aleyhisselam- yetişüp Zülfikar'ı tutdı. Eger tutmayaydı ökizi balığı keser idi."⁴⁹

"(...) öyle bir kılıç çaldı kim atıyla tonıyla iki pare eyledi ve Zülfikar yedinci kat yerin dibine gitti. Hakk Subhane ve Ta'ala Cebrail'e emr eyledi, tiz İmam Ali'nin kılıcını tut. Yohsa öküzi balığı toğrar, didi (...)"⁵⁰ ifadeleri hem abartılı bir şiddet içerdiği hem de çocuklar tarafından anlaşılamayacağı/yanlış anlaşılacağı için kullanılmaması gereken ifadelerdir.

Zira Hz. Peygamber'e ait bir hadis olduğu belirtilen: "Arz, öküz ve balığın üzerindedir." ifadesinin ilk akla gelen anlamıyla değil, mecazen anlaşılması gereken bir ifade olduğu belirtilmektedir. Ayrıca somut olarak anlaşılmasına sebep olacak bazı eklemeler yapılarak aktarılan şeklinin de hadis olmadığı, uydurma ve İsrailiyat kaynaklı olduğu belirtilmektedir.⁵¹ Ancak metindeki ifadelerde, dünyanın "öküz ve balığın" üzerinde olması metaforu, somut ve gerçek anlamıyla yorumlanmış ve aşırı abartılı bir şekilde Hz. Ali'nin kılıcının yerin derinliklerine gidip altından çıkacağı neredeyse öküzü balığı keseceği şeklinde aktarılmıştır. Dolayısıyla bu ifadelerin kullanılması çocuklar açısından uygun değildir.

2.4 Abdest, Namaz, Evrad/Ezkar Okuma, Haram-Helal Ayrımı

Cenknamelerdeki hikayelerde İslam'ın inanç esaslarıyla birlikte ibadetlere ilişkin içeriğin de yoğun bir şekilde aktarıldığı görülmektedir. Özellikle namaz ibadetine sık sık değinilmektedir. Müslüman kahramanların olaylar sırasında vakti giren namazı kıldıkları özellikle belirtilir. Abdest alıp namaz kılma, suyun bulunmadığı yerlerde teyemmüm yaparak namaz kılma ve namaz ibadetiyle birlikte tesbih, zikir, evrad okuma gibi konulara da

⁴⁹ Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 159-160.

⁵⁰ Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 217.

⁵¹ Ali Mustafa, "Risale-i Nur'da Hadisleri Müsbet Yorumlama", *Katır Uluşlararası İnsan Araştırmaları Dergisi Hadis Özel Sayısı 4* (2017): 128-130.

değnilmektedir. Ayrıca fethedilen yerlerde Müslüman olan kişilere İslam'ın inanç ve ibadet esaslarının öğretilmesinden bahsedilirken de birçok yerde abdest ve namaz özellikle belirtilir. Bu ifadelere bakıldığında:

“Çün sabah oldu ırte namazını kıldılar dahı tesbih okıdılar (...) Bilal ahşam ezanını okıdı ashab namaza hazır oldılar.”⁵²

“Hayber Kal'asının üzerinde mescid yaptılar, ezan okuyıp cemaatle namaz kıldılar ve Rasulullah -aleyhisselam- hutbe okuyıp nasihat eyledi, ol ki Müsliman oldu Rasulullah'a uyup cemaat oldu. Umur-ı memleket yerine geldi ve şerait-i İslam eda oldu.”⁵³

“Abdest aldılar, badehu Hazret-i Ali imamlık eyledi. Alkame imama iktida itdi. Namaza meşru' oldılar.”⁵⁴

“İmam Ali taşra çıkdı, Düldül'i hazır kıldı. Kendüsü yine içerü girdi. Yatsu namazın kıldı. Bir mikdar evradın okıdı (...)”⁵⁵

“Agah ol kim ben ol Muhammed'in ashaplarındanım. Günde beş vakit namazı Muhammed ile kılarım (...) Gel abdest al ve namaz ve Muhammed'e salavat-ı şerife getürmeği öğredeyim, deyüp her ne ki didişe dine lazımdır, Ömer'e öğretti.”⁵⁶

“İmam Ali ol cariyenin iman getürdigin görüp şehadet kelimesin telkin eyledi ve namaz, abdest erkanın gösterüp ta'lim itdi.”⁵⁷

“Kelime-i şehadet getürüp Müsliman oldu. İmam Ali şad oldu ve dahı guslün, abdestin farzların ve namazın erkanın öğretti.”⁵⁸

“İman getürdiler... İmam Ali bunlara abdest ve namaz tarikin öğretti ve şerait-i İslam ve kavaid-i iman her ne ise ta'lim idüp ehl-i tevhid oldılar.”⁵⁹

“Bölük bölük gelüp Müsliman oldılar. İmam Ali bunlara İslam'ın ve imanın şartını, abdestin ve namazın şartların öğretti (...) Emr eyledi camiler yapıralar, vakit namazı için ezan okumak öğretti.”⁶⁰

“Ol demde ahşam idi. İmam Ali'nin ol gün öğle ve ikinci namazları kazaya kaldı (...) Hazret-i Ali sabah namazın kılup tesbih okıdılar.”⁶¹

⁵² Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 154.

⁵³ Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 162.

⁵⁴ Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 172.

⁵⁵ Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 180.

⁵⁶ Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 184-185.

⁵⁷ Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 186.

⁵⁸ Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 191.

⁵⁹ Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 197.

⁶⁰ Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 225.

⁶¹ Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 251.

“Hemandem atından inüp ol çeşmeden abdest alup öğle namazını eda eyledi.”⁶²

“İçerü girdiler kim Sa’d ıla Dilfüruz namaz kılurlar.”⁶³

“Pes Malik Ejder ol çıkup bir hub çeşme geldi... Andan Malik Ejder çeşmeden abdest aldı. Ahşam namazını kılarken Gülistan Banu çıkageldi (...)”⁶⁴

“Şah-ı Merdan subuh namazını eda eyledi. Ba’dehu evrad u ezkarın okuyup dua eyledi (...)”⁶⁵

“(...) Hazret-i Ali kal’adan taşra çıkup bir çeşmesar kenarına kondılar. Abdest alup iki rik’at namaz kıldı. Andan Hakk Ta’ala degahına münacaat eyledi.”⁶⁶

“Çünkü sabah oldu, gaziler irte namazın kılup atlarına bindiler.”⁶⁷

“(...) öyle namazı irişdi (...) Hazret-i Ali naliş idüp ıytdı, İlahi! Ömrümde bir vakit namazım kazaya kalmadı (...) Çün sabah oldu, ezan okudılar, namaz kıldılar, tesbih okudılar.”⁶⁸

“Her şehirde bir mescid yapın. Pes vakt-ı ezan okuyup cemaatle namaz kılın ve bizimle bir adam gönderin, gelsün, bir ehl-i ilim adam virelim. Bu Mağrib diyarına getürsün. Pak cemaat eylesün ve her yerde Cuma Mescidi bina eyleyin (...)”⁶⁹

“Çün yine ahşam oldu. Tiz teyemmüm idüp namaz kıldı. El kaldırup dua eyledi.”⁷⁰

“(...) yatsu namazın kılup dün yarısına değin münacaat eyledi.”⁷¹

“Muhammed Hanefiyye abdest aldı, sabah namazın kıldı. Evrad u ezkarın okudu.”⁷²

“Şehzade gördi kim ikindi namazı vakti olmuş. Heman abdest alup ikindi namazını kıldı. Tesbih okudu.”⁷³

⁶² Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 34.

⁶³ Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 47.

⁶⁴ Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 85.

⁶⁵ Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 111.

⁶⁶ Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 133.

⁶⁷ Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 271.

⁶⁸ Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 278-279.

⁶⁹ Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 284.

⁷⁰ Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 257.

⁷¹ Toprak, *Hazret-i Ali Cenklere*, 47.

⁷² Toprak, *Hazret-i Ali Cenklere*, 61.

⁷³ Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 296.

“Çün Cumhur ve altı karındaşı ve kal’a halkı Müsliman olup Şehzade’ye muti ve münkad oldılar. Namaz, oruç her ne kim Din-i İslam’a yarar var ise öğrendiler.”⁷⁴

“Şol kadar gitdi ki öyle namazı vakti oldı. Heman atından indi. Teyem-müm idüp öyle namazını kıldı. Biraz dinlendi, yine binüp gitdi (...) Çün sabah oldı namazın kıldı. Tesbih okıdı.”⁷⁵

“İmam mescid yapıdırup, ezan okuyup cemaatle namaz kıldılar. Bun-lara şeriat bildirdi.”⁷⁶

gibi ifadeler sayılabilir. Ayrıca, savaşlarda şehit olan Müslümanlar’ın ce-naze namazlarının kılınıp, defin işlemlerinin yapıldığı ve şehitlerin ruhları için Kur’an okunduğu da özellikle belirtilir. Cenknamelerde ibadetle-re ilişkin bu ifadelerle birlikte, Müslüman kahramanların İslam’ın haram kıldığı işlerden uzak durması da birkaç yerde vurgulanmaktadır. Kan Kalesi Cengi hikayesinde, Hz. Ali’nin Kahkaha Sultan’ın sofrasında, ailesine tekrar kavuşana kadar şarab içmeyeceğine dair söz verdiğini söyleyerek kendisine ikram edilen şarabı içmemesi,⁷⁷ Ebu’l Muhsin’in Anka Şah’ın sofrasında, şarap içmem ancak size sakilik edeyim, diyerek kendisine ikram edilen şarabı içmemesi ve Anka Şah’ın yanındaki vezirlerin Müslümanlar’ın şarap içmediklerini söylemesi,⁷⁸ bu duruma örnek olarak verilebilir.

2.5 Kur’an-ı Kerim, Ayetler ve Sureler

Cenknamelerde bunların dışında, doğrudan dini içeriğe dair değinilen konular arasında Kur’an-ı Kerim’deki bazı surelerden bahsedilmesi ve bazı ayetlerin de olduğu gibi alıntı yapılarak kullanılması sayılabilir. Hikayel-erde, Kur’an-ı Kerim’deki bazı sure ve ayetlere dair aktarılan içeriğe örnek vermek gerekirse:

“İmam Ali (...) Hakk Ta’ala’ya tevekkül idüp ve Fatihatü’l Kitap oku-yup, el kaldurup dua eyledi.”⁷⁹

“Biz dahı iman getürüp Müsliman oldık deyüp (...) İmam Ali’nin önünde ağızların açup Er-Rahman Suresin okudılar.”⁸⁰

“Bugün sana aşkıla -inna lillahi ve inna ileyhi raci’un- deyüp zar iderdi.”⁸¹

⁷⁴ Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 301.

⁷⁵ Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 316.

⁷⁶ Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 319.

⁷⁷ Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 213.

⁷⁸ Toprak, *Hazret-i Ali Cenklere*, 269, 273.

⁷⁹ Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 158.

⁸⁰ Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 191.

⁸¹ Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 199.

“Tevekkeltü ‘alellah, fehüve hasbühü li’llah ayetini okuyup ol on bin kafire karşı varup (...)”⁸²

“Gördi kim askerin içinde kızıl alemler gördi. Alem dibinde Malik Ejder ve başı alemle beraberdir (...) alemler üzerinde -Nasrün min-Allahi ve fethün karibün- yazılmış.”⁸³

“Hazret-i Ali İhlas Suresini okuyup Zülfikar’ıyla Ejderha’yı iki parça eyledi.”⁸⁴

“İnna lillahi ve inna ileyhi raci’üne ayetini okudular.”⁸⁵

“Hazret-i Ali -inna fetehna leke- suresini bir oka bağlasun, ol kubbeye atsun.”⁸⁶

“Andan Ayete’l Kürsi okuyup Zülfikar’ı polad tabuta havale eylediysel mel’unu iki pare eyledi.”⁸⁷

“(.) bir elleriyle gemi gibi kalkanların sürerlerdi ve -inna fetehna leke-suresin okurlardı.”⁸⁸

“Hazret-i Ali bir kez Fatiha Suresin okuyup üstüne üfürdi.”⁸⁹

Cenknamelerde yer verilen, Kur’an-ı Kerim’deki bazı sure ve ayetler haricinde; Hz. Ali tarafından, yaşanan birçok olay sırasında büyük bir engelle karşılaşıldığında okunduğu belirtilen İsm-i Azam duası önemli bir yere sahiptir. Hikayelerde İsm-i Azam duasının mahiyeti ayrıntılı olarak anlatılmaz. Bazı rivayetlerde İsm-i Azam’ın: Kur’anda birkaç yerde geçen “Allahu la ilahe illa hüve’l hayyü’l kayyum” ifadesinden veya İhlas Suresi’ne benzeyen: “Allahım! Senin ehad ve samed oluşunu, doğmaktan doğurmaktan ve benzeri bulunmaktan münezzeht olmanı vesile edinerek senden talepte bulunuyorum” ifadesinden ibaret olduğu belirtilmektedir.⁹⁰

Cenknamelerdeki hikayelerde, İsm-i Azam duasının Hz. Ali tarafından her okunduğunda kesin sonuç vermesi şeklinde bir kurgu vardır. Bu duruma İslam’ın dua konusundaki yaklaşımını çocuklara aktarma açısından bakıldığında, bazı noktalarda eleştirilebilir. Aslında hikayelerde en çok geçen özel dua İsm-i Azam’ olmakla birlikte, Hz. Ali’nin farklı durumlarda başka ayetleri veya bazı sureleri okuduğu da görülmektedir. Ancak özellikle İsm-i Azam’la ilgili olarak, başvurulduğu her durumda “sihirli bir sözcük” gibi başarıya ulaştıran bir dua algısının söz konusu olduğu söylenebilir.

⁸² Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 49.

⁸³ Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 40.

⁸⁴ Toprak, *Hazret-i Ali Cenklere*, 239.

⁸⁵ Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 106.

⁸⁶ Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 117.

⁸⁷ Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 118.

⁸⁸ Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 138.

⁸⁹ Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 275.

⁹⁰ Bekir Topaloğlu, “İsm-i Azam”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 23/75-76.

Belki bu algıyı biraz daha açık uçlu olacak şekilde değiştirmek çocuklar açısından daha doğru olacaktır. Yani çocuklarda her okunduğunda kesin sonuç veren bir dua algısına sebep olması ihtimaline karşı, hikayelerde Hz. Ali'nin İsm-i Azam okuduğu halde bazı durumlarda farklı sebeplerle zorlukların devam etmesi ve bu zorlukların fiili duayla başka şekillerde aşılması şeklinde motifler de eklenebilir.

2.6 Diğer Dinlere Dair İfadeler ve Din Değiştirme Motifleri

Hikayelerdeki dini içeriğe dair önemli sayılabilecek bir diğer konu da diğer dinlere dair ifadeler ve Müslüman olmayan şahısların din değiştirip Müslüman olması motifleridir. Hikayelerde İslam dini haricinde; Hristiyanlık, Yahudilik, Putperestlik, Ateşperestlik ve Güneşe Tapma gibi dinlerden bahsedilmektedir. Hristiyanlık ismi kelime olarak geçmemekte “Mesih dini” şeklinde anılmakta veya İncil, kilise ve haç üzerinden Hristiyanlığa işaret edilmektedir. Yahudilikle ilgili de Yahudi veya Cuhud kelimeleri kullanılmaktadır. Putperestlikle ilgili olarak da Lat, Menat, Hubel gibi putlardan bahsedilmekte, Lat ve Menat putları tek kelime olarak *Lat-Menat* veya *Lat-Mehmelat* şeklinde anılmakta, Hubel putunun ismi de *Hubelü'l A'la* olarak geçmektedir.

Öncelikle hikayelerdeki bu “batıl” dinlerle ilgili bakış açısına bakıldığında, çoğu zaman bunların birbirlerinden farklı dinler olduğuna dair belirgin bir vurgu yapılmadan, farklı dinlere ait unsurlar birbirine karıştırılarak aktarıldığı görülmektedir. Günümüz dini çocuk edebiyatı bağlamında yapılacak bir uyarlama söz konusu olduğunda, hikayelerde farklı dinlerin birbirine karıştırılarak aktarıldığı bu içeriğin, bu dinler arasındaki farklılıklar gözetilerek, hangi dine dair içerik oluşturulacaksa o dinle tutarlı olacak şekilde düzenlenmesi daha doğru olacaktır.

Hikayelerde diğer dinlere mensup bazı şahısların dinlerini değiştirip Müslüman olmalarına dair de birçok farklı motif bulunmaktadır.

Haverzemin Cengi, Kan Kalesi Cengi ve Muhammed Hanife'nin İmlak ve Dev Sefid Cengi hikayelerinde; Hz. Peygamber'in bir şahsın rüyasına girip ona İslam'ı tebliğ etmesiyle Müslüman olma motifi bulunmaktadır.⁹¹

Haverzemin Cengi, Hayber Kalesi Cengi ve Kan Kalesi Cengi hikayelerinde; ilim sahibi birinden/kitaplardan Medine'de bir peygamberin ortaya çıktığını öğrenme veya Müslüman birinden İslam'ın esaslarını dinleyip Müslüman olma motifi bulunmaktadır.⁹²

Berber Kalesi Cengi ve Muhammed Hanife'nin Kafır Gazanfer'le Cengi

⁹¹ Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 183, 191, 210, 45, 98, 297,

⁹² Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 176, 186, 107,

hikayelerinde; İncil’de Hz. Peygamber’den bahsedilen bölümleri okuma ve İslam’a yönelip Müslüman olma,⁹³ motifi bulunmaktadır.

Haverzemin Cengi, Hayber Kalesi Cengi, Ejderha Cengi ve İmam Hüseyin’in Cengi hikayelerinde; bir keramete şahit olup Müslüman olma,⁹⁴ Muhammed Hanife’nin İmlak ve Dev Sefid Cengi ve Kan Kalesi Cengi hikayelerinde; Müslümanların kendilerinden daha güçlü kişileri yendiğini görüp dini hak olmasa bu işleri başaramazdı diyerek Müslüman olma motifi bulunmaktadır.⁹⁵

Haverzemin Cengi, Hayber Kalesi Cengi, Muhammed Hanife’nin Kafir Gazanfer Cengi ve Ejderha Cengi hikayelerinde, Müslümanların yaptığı iyilikleri veya mertliğini görüp ancak hak din üzere olan bu iyilikleri yapabilir diyerek Müslüman olma motifi bulunmaktadır.⁹⁶

Din değiştirme motiflerinde ister rüya/keramet/mucize gibi olağanüstü şekillerde olsun, ister olağan bir şekilde İslami tebliğe muhatap olup Müslüman olma şeklinde olsun, genel olarak Müslüman olan kişinin kalben tatmin olarak İslam’ı kabul etmesi söz konusudur. Bu şahısların Müslüman olmalarından bahsedilirken “*hem rahmet meleklere gelip göğsünü sığadı*” ifadesiyle de bu durum vurgulanmaktadır.

Ancak hikayelerde birkaç olayda, Müslüman olup olmama konusunda “pazarlık yapıyormuş” gibi bir intiba oluşturabilecek bazı ifadeler bulunmaktadır. Örnek vermek gerekirse, Muhammed Hanife’nin Kafir Gazanfer’le Cengi hikayesinde; Kayser-i Rum’un kızı Hanife’nin Hz. Peygamber’e, Müslüman olurum ancak senden üç hacetim var, demesidir.⁹⁷ Yani Hanife Hatun’un, Hz. Peygamber’den talep ettiği üç dileğin yerine getirilmesi durumunda Müslüman olmayı kabul etmesi şeklinde anlaşılacak bir durum söz konusudur. Dini çocuk edebiyatı bağlamında yapılacak bir uyarlamada bu içeriğin; kişinin İslam’ı kabul edip etmemesinin basit bir pazarlık gibi anlaşılma ihtimali olmayacak şekilde, ahlaki ve ilkesel bir düzlemde kurgulanması daha doğru olacaktır.

2.7 Cenkenelerde Aktarılan İnsani, Kültürel, Ahlaki Değerler

Cenkenelerdeki hikayelerde yukarıda sayılan dini içerikle beraber, bazı insani ve kültürel değerlerin de aktarıldığını görmek mümkündür. Hikayelerde aktarılan başlıca değerlere bakıldığında; adalet, cesaret, mertlik,

⁹³ Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 230.; Ceyhan Ünlüer, *Muhammed Bin Hanefiyye Cengi*, (Ankara: TDV Yayınları, 2010) 25.

⁹⁴ Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 174, 57, 271, 275, 280, 319, 320.

⁹⁵ Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 197, 191, 300.

⁹⁶ Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 171, 56, 124, 261, 283.

⁹⁷ Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 230.; Ünlüer, *Muhammed Bin Hanefiyye Cengi*, 25.

dostluk, mazluma yardım etme, nezaket, iffet, cömertlik, merhamet, verdiği sözde durmak, iyilik yapmak, yapılan iyiliğe vefa göstermek, misafirperverlik, aile bağları, büyüğü saymak, çocuklara karşı sevgi göstermek, çocuğa iyi bir eğitim verip güzel bir şekilde yetiştirmek gibi değerler sayılabilir.

2.7.1 Merhamet ve adalet

Mazluma yardım etme, iyilik yapma ve mertlik gibi diğer değerlerle de ilişkilendirilebilecek değerler olan merhamet ve adalet duygusunun aktarıldığı bazı örneklere bakıldığında:

Hayber Kalesi Cengi hikayesinde, Hz. Ali'nin aşk acısı çeken Alkame'nin halini görünce ona merhametle davranıp iyilikte bulunması ve Alkame'nin bu durumdan etkilenip sonunda Müslüman olması,⁹⁸ Kan Kalesi Cengi hikayesinde, Hz. Ali'nin Ebu'l Muhsin'i gördüğünde muhabbet duyup "Allah'ım ona İslam'ı nasip et diye dua etmesi;"⁹⁹ Haverzemin Cengi hikayesinde, Hz. Ali'nin Haveran Şah'la yaptığı savaş sırasında bilerek onu öldürmekten kaçınması ve doğru yolu bulacağı umuduyla ona nasihat etmeye devam etmesi,¹⁰⁰ Haverzemin Cengi hikayesinde, Hz. Ali'nin Malik Ejder'e fetih yapılan bölgedeki insanlara zulmetmemesini ve onları İslam'a davet etmesini söylemesi;¹⁰¹ Muhammed Hanife'nin Kafır Gazanfer'le Cengi hikayesinde, Muhammed Hanife'nin atına olan merhameti,¹⁰² Kan Kalesi Cengi hikayesinde, Halid Bin Velid'in atına olan merhameti,¹⁰³ gibi motiflerin yanı sıra birçok hikayede geçen, "savaş meydanından kaçan düşmanı kovalayıp öldürmeye çalışmama, aman dileyeni affetme ve Müslüman olanı da kardeş edinme"¹⁰⁴ ifadeleriyle de düşmanı öldürmenin veya yok etmenin hiçbir zaman asıl amaç olmadığı vurgulanması sayılabilir.

2.7.2 Mertlik ve iffet

Kan Kalesi Cengi hikayesinde, Hz. Ali'nin kendisinden korkan cariye; "Müslüman savaşçıların kimsenin hatununa ve cariyesine tamah etmeyeceğini, ekmeğini yediği kimseye zarar vermeyeceğini" söyleyip ona İslam'ı anlatması,¹⁰⁵ Muhammed Hanife'nin Kafır Gazanfer'le Cengi hikayesinde, Muhammed Hanife'nin savaşmak zorunda kalacağını düşünüp "hem ekmeğini yiyip hem savaşmak mertliğe sığmaz" diyerek günlerdir

⁹⁸ Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 169.; Toprak, *Hazret-i Ali Cenklere*, 64.

⁹⁹ Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 190.; Toprak, *Hazret-i Ali Cenklere*, 95.

¹⁰⁰ Toprak, *Hazret-i Ali Cenklere*, 223.

¹⁰¹ Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 60.

¹⁰² Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 257.; Toprak, *Hazret-i Ali Cenklere*, 353.

¹⁰³ Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 205.; Toprak, *Hazret-i Ali Cenklere*, 117.

¹⁰⁴ Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 175.

¹⁰⁵ Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 185-187.; Toprak, *Hazret-i Ali Cenklere*, 90-92.

aç olmasına rağmen Gatafan beylerinin ekmeğini yemeyi reddetmesi¹⁰⁶ ve Muhammed Hanifé'nin çadıra girip Cemile'yle yakınlaştığında kendisini muhasebeye çekip İmamzade'ye böyle gönül eğlemek yakışmaz diyerek kendine çeki düzen vermesi¹⁰⁷ sayılabilir.

2.7.3 Cesaret

Cenknamelerdeki tüm hikayelerde anlatılan olaylarda gazi tipinin temsilcisi olan kahramanların bütün davranışları zaten cesaret üzerine şekillenmektedir. Ancak tutsak olduklarında bile asla korkmamalarına örnek olarak, Haverzemin Cengi hikayesinde, Sad Vakkas ve Kamber'in Haveran Şah'ın tehditleri karşısında asla geri adım atmamaları durumu sayılabilir.¹⁰⁸

2.7.4 Ahde vefa/İyiliğin kadrini bilme

Haverzemin Cengi hikayesinde, Ebu'l Muhsin'in, kendilerinden iyilik gördüğü Anka Şah'a karşı vefa duygusu ve merhamet hissetmesi,¹⁰⁹ Haverzemin Cengi hikayesinde, Ebu'l Muhsin'in iyilik gördüğü Meylub Cadı'ya ve Meylub Cadı'nın karısına vefa duygusu ve merhamet hissetmesi,¹¹⁰ sayılabilir.

2.7.5 Dinine/kimliğine bakmadan mazluma yardım etme

Haverzemin Cengi hikayesinde, Ebu'l Muhsin'in bir kızın saldırıya uğradığını görür görmez kim olduğuna bakmadan yardıma koşması,¹¹¹ Ejderha Cengi hikayesinde, Hz. Peygamber'in kendisinden yardım talebinde bulunan Mağrip Padişahına yardım göndermesi,¹¹² Haverzemin Cengi hikayesinde, Hz. Ali'nin Şehinşah'ın karısının yardım talebi üzerine ona yardım etmesi¹¹³ sayılabilir.

2.7.6 Verdiği sözde durma/Affetme

Haverzemin Cengi hikayesinde, Şehinşah'ın karısına kocası Şehinşah'ı öldürmeyeceğine dair söz verip Şehinşah'ın düşmanlıklarına rağmen bu sözüne sadık kalması,¹¹⁴ Ejderha Cengi hikayesinde, Mağrip Padişahı Şems'in veziri olan Şemun'un Müslümanlara yaptığı kötülöklere rağmen Hz. Ali'nin

¹⁰⁶ Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 260.; Toprak, *Hazret-i Ali Cenklere*, 358.

¹⁰⁷ Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 260.; Toprak, *Hazret-i Ali Cenklere*, 357.

¹⁰⁸ Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 38, 41.; Toprak, *Hazret-i Ali Cenklere*, 202, 207.

¹⁰⁹ Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 97.; Toprak, *Hazret-i Ali Cenklere*, 273.

¹¹⁰ Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 123.; Toprak, *Hazret-i Ali Cenklere*, 307.

¹¹¹ Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 99.; Toprak, *Hazret-i Ali Cenklere*, 276.

¹¹² Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 270.; Toprak, *Hazret-i Ali Cenklere*, 377.

¹¹³ Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 112-113.

¹¹⁴ Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 112-113.

yardım için geldiklerini söyleyip iyilikle karşılık vermesi ve olayların sonunda samimiyetle pişmanlığını bildiren Şems'i affetmesi¹¹⁵ sayılabilir.

2.7.7 Dostluk/Vefa

Cenknamelerde yine tüm olaylarda, öncelikle Hz. Peygamber'in dostlarına verdiği değer hikayelerin genelinde vurgulanmaktadır. Ayrıca Hz. Ali ve yarenleri arasındaki ilişkide de bu güçlü dostluğu ve vefa duygusunu görmek mümkündür. Bu genel durumların dışındaki örneklerle bakıldığında:

Ejderha Cengi hikayesinde, Hz. Ali'nin Şems'in diğer veziri Kays'la ve kendine yol gösteren Gözcü'yle aralarındaki dostluğun hatrını ayrıca vurgulaması,¹¹⁶ Haverzemin Cengi hikayesinde, Ebu'l Muhsin ile Malik Ejder arasındaki güçlü dostluk ve birbirleri için yaptıkları fedakarlıklar¹¹⁷ sayılabilir.

2.7.8 Nezaket/Tevazu

Muhammed Hanife'nin Kafir Gazanfer'le Cengi hikayesinde, Muhammed Hanife'nin çölde karşılaştığı çadırdaki kadınlara karşı sergilediği nazik ve mütevazı davranışları,¹¹⁸ sayılabilir.

2.7.9 Misafirperverlik

Hikayelerde hem Müslüman şahısların hem de Müslüman olmayan şahısların, misafirlerine karşı güzel davranışları ve onları iyi bir şekilde ağırlamalarına dair örneklerle bakıldığında:

Kan Kalesi Cengi ve Muhammed Hanife'nin İmlak ve Dev Sefid Cengi hikayelerinde misafirlere verilen düğün yemekleri,¹¹⁹ Muhammed Hanife'nin Kafir Gazanfer'le Cengi hikayesinde, gittikleri köyde Hz. Ali'nin dostlarının Muhammed Hanife'yi ağırlamaları,¹²⁰ Ejderha Cengi hikayesinde Mağrib Veziri Kays'ın Hz. Muhammed'in Medine'de kendilerini güzel bir şekilde ağırladığını söyleyerek, kendi ülkesinde Hz. Ali'yi ve Müslümanları güzel bir şekilde ağırlatmak istemesi,¹²¹ Haverzemin Cengi hikayesinde, Şehinşah'ın Yemen Şahı Kaşemşem olarak tanıdığı Hz. Ali'yi kendi misafiri olarak ağırlaması,¹²² Anka Şah'ın Ebu'l Muhsin'i güzel bir şekilde misafir etmesi¹²³ sayılabilir.

¹¹⁵ Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 274, 282.; Toprak, *Hazret-i Ali Cenklere*, 384, 396.

¹¹⁶ Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 282, 284.

¹¹⁷ Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 108, 121.

¹¹⁸ Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 258-259.; Toprak, *Hazret-i Ali Cenklere*, 355-356.

¹¹⁹ Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 178-179, 301-302.

¹²⁰ Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 256.

¹²¹ Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 271-272.

¹²² Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 105-110.

¹²³ Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 96.

2.7.10 Cömertlik

Bütün hikayelerin sonunda elde edilen ganimetin şahsi menfaat gözetmeden, ihtiyaç sahiplerine dağıtılması durumu söz konusudur. Ancak özele bir örnek vermek gerekirse:

Kan Kalesi Cengi hikayesinde, elindeki tüm malı mülkü infak ederek yaşadığı için Sad Bin Ubbad'ın düğününe götürecektir hediye bulamayan Hz. Ali'nin hikayenin sonunda elde edilen ganimetten hiçbir şey almadan tamamını yine bağışlaması sayılabilir.¹²⁴

2.7.11 Çocuğa iyi bir eğitim verme

Muhammed Hanife'nin Kafır Gazanfer'le Cengi hikayesinde, Muhammed Hanife'nin çocukluk yıllarının anlatıldığı bölümlerde dört yaşından on iki yaşına kadar, sekiz sene boyunca iyi bir eğitim alması; bu sekiz senelik süre zarfında Muhammed Hanife'nin Hz. Osman'dan ilim tahsil ettiğinin ve sonrasında da on iki yaşına geldiğinde at binme, ok atma, kılıç kullanma gibi konularda silahşörlük eğitimi aldığının özellikle belirtilmesi¹²⁵ de çocuğun eğitimine verilen önem açısından önemli bir husustur.

2.7.12 Aile bağları/Anne babaya saygı/Kardeşler arasında sevgi

Ayrıca tüm hikayelerde dede, anne-baba, evlatlardan oluşan geniş bir ailenin örneği olarak; Hz. Peygamber, Hz. Ali, Hz. Fatıma, Hanife Hatun, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin ve Muhammed Hanife arasındaki sevgi, saygı ve fedakarlığa dayalı güçlü aile bağları da hikayelerde birçok ayrıntıda vurgulanmaktadır. Hikayelerde Hz. Peygamber'in, kızı Hz. Fatıma'ya ve torunlarına verdiği değer, evlatların anne-baba hakkına hürmet etmesi ve onlara saygı göstermesi, kardeşler arasındaki bağlılık ve birbirlerine karşı fedakarlık hisleri üzerinden bu aile üyelerinin aralarındaki güzel ilişkiyi görmek mümkündür.

2.8 Cenknemelerde Anlatılan Olayların İslam'ın Savaş Hukuku Yaklaşımları Açısından Değerlendirilmesi

Cenknemelerin, özünde bir cenk anlatısı olması ve hikayelerde anlatılan olayların önemli bir kısmının yapılan savaşlardan oluşması dolayısıyla; adalet, merhamet ve başkalarının haklarına saygı gibi değerlerin, hikayelerde anlatılan savaşlardaki yansımalarına ve Müslümanların bu konulardaki tutumlarına ayrıntılı olarak bakılması gerekmektedir. Cenkna-

¹²⁴ Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 228.

¹²⁵ Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 254.; Ünlüer, *Muhammed Bin Hanefiyye Cengi*, 29-31.

melerde yaşanan savaşlar “cihad ve gaza” düşüncesi üzerinden İslami bir temele oturmaktadır. Dolayısıyla hikayelerin arka planındaki zihniyetin İslam’ın ana kaynakları ve temel yaklaşımları tarafından mı, yoksa yer bu temel yaklaşımlarla çelişen kültürel öğeler ve dönemin bakış açısıyla mı şekillendirildiği konusu önemlidir. Kur’an-ı Kerim’deki ilgili ayetler ve Hz. Peygamber’in savaş ile ilgili hadisleri üzerinden, savaşın meşru sebepleri ve ortaya çıkacak bir savaş durumunda uyulması gereken kurallar ile ilgili ayrıntılı bir hukuki birikimin ortaya çıktığı görülmektedir.

Öncelikle İslam Hukuku’nda savaşın meşru sebepleriyle ilgili, çoğunluğun oluşturduğu görüşe bakıldığında; savaşın temel gerekçesinin düşmanca tutum ve din özgürlüğünün tanınmaması olduğu belirtilmekte, savaşı doğuran temel sebebin, İslam’a ve Müslümanlara yönelik fiili düşmanlık, İslam’ı tebliğ ve İslam’ı yaşama özgürlüğünün kısıtlanması olduğu ifade edilmektedir. Ayrıca İslam hukukuna göre; Müslümanların savaş sürecinin daha başında; düşmana Müslüman olma veya İslam’ın hakimiyetini kabul edip cizye verme tekliflerini sunmalarının zorunlu olduğu; eğer düşman bu iki seçenekten birini tercih ederse onlara dokunulmaması gerektiği belirtilmektedir. Savaşa bizzat veya dolaylı biçimde katkıda bulunmayan kadınlar, çocuklar, akıl hastaları, özürlüler, hastalar, yaşlılar, mabedlerde ibadet eden din adamları ile kendi işinde gücünde olan çiftçi, işçi ve iş adamlarının öldürülmesi yasaktır. Hz. Peygamber’in, “yağmalayan bizden değildir” ve “yağma tıpkı murdar hayvan eti yemek gibi haramdır” şeklindeki uyarıları gereğince yağmalamada bulunmak kesinlikle yasaktır. Cinsiyet ve yaş şartı aranmaksızın her gayri müslimin savaş sırasında veya zimmet anlaşması imzalanmamışsa savaş sonunda esir alınabileceği fakihlerin çoğunluğu tarafından kabul edilmiştir. Bununla birlikte esirlere kötü muamelede bulunulması yasaklanmış, barınma ve beslenmelerine özen gösterilmesi, aile fertlerinin birbirinden koparılmaması, özellikle kadın esirlerin namusu konusunda titizlik gösterilmesi istenmiştir.¹²⁶

Cenknamelerdeki hikayelerde anlatılan savaşlar söz konusu olduğunda; anlatılan olayların İslam’ın savaş konusundaki temel ilke ve yaklaşımlarıyla birlikte “zimmi” kavramının hukuki çerçevesine de uygun olması gerekir. Zira cenkname anlatılarındaki olaylar her ne kadar hayali olarak kurgulanmış olsa da, özellikle çocuk okuyucuda oluşturacağı etki açısından; savaş hukuku konusunda tarihsel gerçeklikle yani olgularla ve İslam’ın savaş konusunda ortaya koyduğu ilkelerle uyumlu olması gerekmektedir. Bu doğrultuda cenknamelerdeki hikayelerde yaşanan savaşlar anlatılırken; adalet, merhamet, insan onuruna ve temel insan haklarına saygı gibi değerleri içeren:

¹²⁶ Ahmet Yaman, “Savaş”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 36/191-193.

“(...) bir kişi kaçsa kovmazam. Aman dileyeni öldürmezem. Müsliman olanı karındaş idinürem.”¹²⁷

“(...) benim üç şartım vardır. Biri budur ki benim meydanımdan bir kimse kaçsa ben anı kovmazam ve aman dilese öldürmezem ve imana davet iderem. Eğer gelürse ana nesne dimezem (...)¹²⁸

“İmdi bunun elinden kurtulmaga iki nesne vardır. İkiyden birini itmek gerekür ki Ali'nin elinden halas olavuz (...) iki nesnenin biri dinine girmek ve biri haracı (cizyeyi) kabul itmek (...)¹²⁹

“Haveranın Hatunı gelüp Şah-ı Merdan'ın baş kademine koyup özürler diledi ve oğullarının günahın ve suçın diledi ve erenler şahı öninde Müsliman oldu. Hazret-i Emir bunlara hil'at virüp hatırların teselli eyledi (...) Şah-ı Merdan her birine te'kid ve tenbih idüp yerlü yerine ta'yin idüp dilnüvazlık eyledi (...) Haveran'ın büyük oğlu Kays'ı babası tahtına geçürüp bunlara padişah eyledi (...)¹³⁰

“Pes Hazret-i Ali (...) Malik Ejder'e beyan eyledi (...) Amma sakın yollarda bir kimseye zulm itmeyesin, didi ve her diyara vardıkda dine davet idesin. Eger lazım gelürse ceng idesin, didi.”¹³¹

“(...) ol Şah-ı Merdan bir kerem-kani devletmiş. Aman dileyeni öldürmezmiş ve Müsliman olana kıymazmış (...)¹³²

“Çün küffar begleri gördiler, her birisi bir tarafa kaçmağa başladılar. Hazret-i Ali'nin âdeti bu idi ki kaçanı kovmaz karşı koyanı kırardı.”¹³³

gibi bazı ifadelere bakıldığında, cenknamelelerdeki hikayelerde İslam'ın savaş konusunda getirdiği ahlaki/hukuki temel ilkelere işaret eden ifadelerin olduğunu ve genel olarak hikayelerdeki çatışmaların savaşmayı gerektirecek meşru bir sebebe dayanacak şekilde kurgulandığı görülmektedir.

Özellikle “kaçanı kovmam, aman dileyene kılıç çekmem, Müslüman olanı kardeş edinirim” şeklinde formülize edilen ve hikayelerde birçok kez tekrar edilen ifade dikkat çekicidir. Buradaki “kaçanı kovmam” ifadesinin bazı çalışmalarda “kaçanı komam” şeklinde okunduğu ve “kaçanı sağ komam” şeklinde anlaşıldığı da görülmektedir.¹³⁴ Ancak bu ifade “kaçanı kovmam” şeklinde okunmalıdır. Burada “kovmak” kelimesi “ardına düşüp

¹²⁷ Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 175.

¹²⁸ Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 249.

¹²⁹ Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 56.

¹³⁰ Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 59.

¹³¹ Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 60.

¹³² Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 282.

¹³³ Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 267.

¹³⁴ Toprak, *Hazret-i Ali Cenklere*, 185. Burada “kaçsa kovmam” ifadesi “komam” şeklinde okunmuş ve “her kim benim meydanımdan kaçsa onu sağ koymam” şeklinde anlamlandırılmıştır. Bu okuma ve anlamlandırma şekli yanlıştır.

kovalamak"¹³⁵ anlamında kullanılmakta ve Müslümanların karşısına çıkan bir düşmanın herhangi bir sebeple savaş meydanından kaçması durumunda "onu öldürmek ve yok etmek için kovalanmayacağı" belirtilmektedir.

Bununla birlikte yine cenknamelerdeki bu hikayelerde; bizzat hikayelerde aktarılan adalet, merhamet ve insan onuruna saygı gibi değerlere ve İslam'ın savaş konusundaki temel yaklaşımlarına aykırı düşen bazı ifadeler de mevcuttur:

"(...) işte şimdi geldim ki seni imana davet idem. Eger gelmezsen başını kesem, kanını dökem (...) Küffardan her kim benim elimde esir olursa, evvel ana İslam arz iderim. Eger imana gelirse hoş, gelmezse iş bu Zülfikar'ı anun boynuna uğradıram, kanın dökerim."¹³⁶

"Ba'dehu kalkup bu kavmi dine da'vet ideyim. Eger dine girmezlerse cümlesini kılıçtan geçüreyim."¹³⁷

"Heman iki yüz kişi imana geldiler. Kalanın kırdılar."¹³⁸

"(...) ve şehirlerde olan kilisaları yıkup mescidler bina eyledi (...)"¹³⁹

"(...) kilisalarun yıkup mescidler bina eylediler (...)"¹⁴⁰

"(...) andan kilisalarun yerine mescidler bina eylediler (...)"¹⁴¹

"(...) kilisalarını yıkup yerlerine mescidler bina edin. Muhalifet idenlere aman virmen, kılıçdan geçirin(...)"¹⁴²

"(...) andan Turan Şahı'nın vezirlerinin ellerini bağlayup getürdiler. Şah-ı Merdan vezirleri imana davet eyledi, üçü kabul eyledi. Ellisinin boynun urdılar... kilisalarını yıkup yerine mescid bina eylediler (...)"¹⁴³

"Şem'un Cuhud'un yüzine birkaç tapanca ve boynuna birkaç depme urup tiz Hazret-i Ali'nin ayağına gönderdi. Çün Şem'un Cuhud Ali katına geldi, eli ayağı temürli (...)"¹⁴⁴

Hikayelerdeki bu tür ifadeleri okuyacak olan çocuk okuyucunun kafasında çarpık bir İslam algısının ortaya çıkma ihtimali vardır. Ayrıca esir alınan kişileri İslam'a davet etmek ve kabul etmeyenleri öldürmek, esir alınan kişiye kötü muamelede bulunmak, fethedilen yerlerdeki gayrimüslimlerin ibadethanelerini yıkmak gibi ifadelerin de düzeltilmesi gerekir. Zira bu ifadeler yukarıda çerçevesi çizilen İslam'ın savaş ve zimmilerle il-

¹³⁵ Şükrü Haluk Akalın vd., *Türkçe Sözlük*, (Ankara: TDK Yayınları, 2009), 1224.

¹³⁶ Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 159.

¹³⁷ Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 185.

¹³⁸ Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 228.

¹³⁹ Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 59.

¹⁴⁰ Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 60.

¹⁴¹ Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 91.

¹⁴² Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 127.

¹⁴³ Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 149.

¹⁴⁴ Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 283.

gili olarak ortaya koyduğu temel hükümlerle ve İslam tarihinde Müslüman devletlerin bu ilkeler doğrultusundaki genel uygulamalarıyla bağdaşmayan ifadelerdir. Dini ve tarihi gerçeklerle çelişen bu ifadelerin; gençlerin karakter eğitimi açısından olumsuz sonuçları olabilir.

Çocuklara ve gençlere yönelik edebi eserlerde; savaşın değil barışın, problemlerin çatışarak değil konuşarak çözülmesinin, güçlü ve zayıf arasında sömüren/sömürülen ilişkisi değil karşılıklı saygı ve işbirliği ilişkisinin esas olduğunun vurgulanması gerekir. Hatta bazı çocuk edebiyatı eleştirisi yaklaşımlarında, dini içerikli ve kahramanlık temalı “destanlar, savaş anlatıları ve tarihi romanlar” gibi eserlerin çocuklara yönelik olarak yayımlanmasının yaygınlaşması eleştirilmektedir.¹⁴⁵ Ancak savaşın hiç var olmadığı ve insanların veya toplumların, hak ettikleri şeyleri elde etmek/var olan haklarını korumak için güç kullanmak zorunda kalmadıkları bir dünya kurgusunun da ütopyik bir yaklaşım olacağını söylemek mümkündür.

Bu doğrultuda destani eserlerin de çocuklarda; kahramanlık, yiğitlik, cesaret, içinde yaşadığı toplumun hakları ve mukaddes gördüğü değerleri için mücadele etme ve fedakarlık yapma gibi değerleri içselleştirme noktasında önemli bir işleve sahip olduğu görülmektedir. Dolayısıyla bu konuda esas önemli noktanın, çocuklara ve gençlere yönelik edebi eserlerde savaş ve çatışma içerikli konuların hiç olmaması değil, bu içeriğin sunuluş şeklinin çocukların içinde buldukları dönemin bilişsel ve duyuşsal özelliklerine uygun olup olmaması ve çocuğun karakter gelişimine katkı sağlayacak ahlaki/insani bir çerçevede sunulmasıdır.

cenknameler özelinde bakıldığında hikayelerde cihad ve gaza kavramları üzerinden İslami bir temele oturtulan savaşlarla ilgili olayların, İslam'ın savaş konusundaki ahlaki/hukuki temel yaklaşımlarıyla ve tarihsel gerçeklikteki olgularla tutarlı bir şekilde; adalet, merhamet ve insan onuruna saygı çerçevesi gözetilerek kurgulanması çok önemli bir noktadır.

Ayrıca bir savaş anlatısı olması dolayısıyla çok sayıda şiddet sahnesi içeren cenknamelerde şiddet unsurlarının “abartılı ve ayrıntılı” olarak tasvir edilerek aktarıldığı bazı ifadeler de bulunmaktadır ve çocuk edebiyatı söz konusu olduğunda şiddet unsurlarının aktarılış şekli de önem arz etmektedir.

“Anter kalkanın başı üzerine kodı. İmam Ali şöyle çaldı ki Zülfikar kalkanın kesüp tepesine ve omuzuna, andan beline ve andan eyeri kesüp iki pare eyledi.”¹⁴⁶

¹⁴⁵ Zehra İpşiroğlu, “Türkiye’de Çocuk Yazını”, *II. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu* (Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 2007), 173.

¹⁴⁶ Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 159.

“Ya Allah deyüp kafirin başına gürzin öyle urdı kim gögercin yumurtası gibi dardağan olup canın cehenneme ısmarladı.”¹⁴⁷

“Kafir o kadar darb yedi kim kemikleri birbirinden ayrıldı. Kafirin bedeni etden köfteye döndü. Gövdesi kılıç zahmından pare pare oldu. İmam Ali elinde heman bir uyluğu kaldı. İmam Ali, kafirin uyluğunu darbıla öyle atdı kim uyluk yigirmi tokuz kafiri helak eyledi.”¹⁴⁸

“Hazret-i Ali (...) kolinin üzerine alup bir eliyle bir ayağın öbir eliyle bir ayağın tutup mel'unu iki pare eyledi. Heman parçaların küffar çerisine atdı.”¹⁴⁹

“Mikdad elin uzatdı mel'unun kolından tutdı. Atına mahmuz urup kafirin kolını silkdi. Meger kafirin kolu hem güc ile tutar imiş. Heman dibinden kopdı ve kaldırup kafirlerden yana atdı (...)”¹⁵⁰

“Şah-ı Merdan mübarek elin uzadup kafirin kuşağından kapdığı gibi yere urdı. Başı ve beyni dağıldı. Leş-i murdarı kurbağa gibi yamyassı oldu.”¹⁵¹

“Ak mel'un na-söz söylemeğe başladı. Heman Ebu'l Muhsin bir kılıç urup iki pare eyledi. Başı kırk adım yere fırladı. Leş-i murdarı yere düşüp kanı ırmak gibi akmağa başladı. Canı cehenneme gitdi.”¹⁵²

“Heman Zülfikar'ı üryan idüp mel'una öyle bir kılıç urdı ki ta eyer kaşına varınca iki pare eyledi. Yarısı yere düşdi ve yarısı at üstünde kaldı.”¹⁵³

“Amr tiz dağarcığından taşları çıkardı. Bir taş alup sapana kodı, birkaç kerre çevirüp atdı (...) bir kişinin gözine değdi, ensesinden çıkup canını cehenneme ısmarladı.”¹⁵⁴

“Bu kafiri kuşağından tutup yere çaldı. Heman atından indi, kafirin bir eline yapışdı, çeküp kopardı, bir yana atdı ve bir uyluğun kopardı bir yana atdı ve başın kopardı, ayağıyla bir depme urdı. Ta leşker içine yuvarlandı.”¹⁵⁵

“Ya Allah, deyüp gürzi kafirin başına indirdi. Heman kafirin beyni burnından çıkup ve boynı ezilüp başı gürz önünce gitdi.”¹⁵⁶

Yukarıda örnekleri verilen bu gibi ifadelerin, metinlerdeki mevcut halleriyle aktarılması çocuk edebiyatı yaklaşımları açısından uygun değildir.

¹⁴⁷ Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 221.

¹⁴⁸ Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 224.

¹⁴⁹ Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 49.

¹⁵⁰ Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 90.

¹⁵¹ Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 105.

¹⁵² Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 131.

¹⁵³ Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 133.

¹⁵⁴ Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 266.

¹⁵⁵ Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 292.

¹⁵⁶ Demir - Erdem, *Hz. Ali Cenklere*, 310.

Zira bu ifadelerdeki ayrıntılı şiddet tasvirlerinin, çocukların duygusal gelişimi ve karakter eğitimi açısından olumsuz etkileri olacaktır. Tabii ki savaş sırasında insanlar ölmektedir ancak bu olaylar çocuklara anlatılırken; insan onuruna saygıyı önemsemeyen, kanlı, dehşetli ve ayrıntılı bir üslup kullanılması doğru değildir. Bunun yerine, bu sahnelerin ayrıntılı ve dehşetli tasvirler yapılmadan daha genel ve dolaylı ifadelerle verilmesi doğru olacaktır.

SONUÇ

Dini destani eserler içerisinde, özellikle *Battalname* ve *Hz. Ali Cenknameleri* Meddahlık/Kıssahanlık/Destancılık geleneğinde önemli bir yere sahip olmuş ve yüzyıllarca halkın çok farklı kesimleri tarafından yaygın olarak okunmuş, meclislerde kıraat edilmiş ve bu meclislerdeki insanlar tarafından dinlenmiş; deyim yerindeyse yaygın eğitim işlevi görmüş eserlerdir. Özellikle *Battalname* ve *Hz. Ali Cenknameleri'nin* halkın tüm kesimlerinin ilgisini çektiği ve 19. ve 20. yüzyılda bile halk arasında yaygın olarak okunmaya devam ettiği belirtilmektedir. Muallim Naci, Hüseyin Cahit, Rıza Nur, Halide Edip, Kazım Nami, Muallim Cevdet İnançalp ve Ahmet Kabaklı gibi özellikle 20. Yüzyılda yaşamış edebiyatçı ve eğitimci kimliğiyle tanınan kişilerin, *Hz. Ali Cenknameleri'nin*, kendi çocukluk yıllarında ilk okudukları kitaplardan olduğunu ifade etmeleri de önemli bir husustur.

Hz. Ali Cenknameleri'ndeki hikayelerin, dini çocuk edebiyatı bağlamında ve çocuklara hitap edebilme konusunda özellikle pedagojik ve edebi/estetik yaklaşımlar açısından önemli imkanlara sahip olduğu görülmektedir. Öncelikle bu çalışmada incelenen hikayeler, mensur *Hz. Ali Cenknameleri'nde* bulunan hikayelerdir ve dini-destani hikayeler olarak değerlendirilen bu mensur metinler; daha önce çocuklar için uyarlamaları yapılan *Dede Korkut Hikayeleri* ve *Battalname* gibi kolaylıkla günümüz Türkçesiyle hikaye olarak uyarlanabilir. Destani hikayelerde işlenen konular ve içerik özellikleri açısından, *Dede Korkut Hikayeleri*, *Battalname*, *Danışmendname* gibi *Hz. Ali Cenknameleri'nin* de bütün olarak çocuklar için uyarlanması söz konusu olduğunda hedef yaş grubunun 10 yaş ve üzeri çocuklar olması gerekir.

Cenknamelerdeki hikayelerin zengin ve farklı özelliklere sahip şahıs ve varlık kadrosuna sahip olması, şahıs kadrosu içerisinde çocukların olumlu anlamda etkileneceği rol modeller bulunması da önemli bir husustur. Hikayelerdeki şahıs/varlık kadrosunun, mekan ve olay kurgusunun genellikle düşsel unsurlarla/masalsı öğelerle zenginleştirilmiş ve renkli özelliklere sahip olması da çocuklara hitap etme açısından önemli bir imkandır. Bunun yanında cenknamelerdeki hikayelerin içeriğinde; İslam'ın inanç,

ibadet ve ahlaki esaslarına dair aktarılan dini içerik önemli bir yere sahiptir. Bu dini içerik, belli bir mezhebin/meşrebin görüşlerine dayanan veya belli çatışmaları öne çıkaran şekilde değil genel olarak tüm Müslümanların kabul edebileceği bir zeminde aktarılmaktadır. Ayrıca bu hikayelerde çocukların duygusal gelişimine ve karakter eğitimine katkı sağlayacak şekilde; adalet, cesaret, mertlik, dostluk, mazluma yardım etme, nezaket, iffet, cömertlik, merhamet, verdiği sözde durmak, iyilik yapmak, yapılan iyiliğe vefa göstermek, misafirperverlik, aile bağları, büyüğü saymak, çocuklara karşı sevgi göstermek, çocuğa iyi bir eğitim verip güzel bir şekilde yetiştirmek gibi birçok insani ve kültürel değer de aktarılmaktadır.

Bu imkanlara sahip olmakla beraber, cenknamelerdeki hikayelerin günümüz dini çocuk edebiyatı bağlamında uyarlanması söz konusu olduğunda bazı noktalara müdahale edilmesi gerektiği de görülmektedir. Bu çalışmada; günümüz çocuk edebiyatı ve din eğitimi yaklaşımlarına, İslam'ın temel ilkelerine ve mantığa uygunluk açısından problemliler olarak değerlendirilen bazı noktaların dikkate alınarak yeni uyarlamaların yapılması doğru bir yaklaşım olacaktır. Hikayelerde cihad ve gaza kavramları üzerinden İslami bir temele oturtulan savaşlardaki olaylarda, İslam'ın savaş konusundaki ahlaki/hukuki temel yaklaşımlarıyla ve tarihsel gerçeklikteki olgularla çelişen bazı unsurlar tekrar düzenlenmeli; bu unsurlar İslam'ın temel yaklaşımları doğrultusunda, adalet, merhamet ve insan onuruna saygı çerçevesi gözetilerek kurgulanmalıdır. Ayrıca hikayelerde savaş ve çatışma sahnelerinde bulunan, şiddetin ayrıntılı ve dehşetli olarak tasvir edildiği çok sayıda ifadenin de uygun şekilde yeniden düzenlenmesi gerekmektedir. Şiddet unsurlarının anlatıldığı cümleler; gereksiz ayrıntılardan arındırılmış bir şekilde, şiddeti hafifleterek ve dolaylı ifadelerle, çocukların duygusal gelişimine ve karakter eğitimine zarar vermeyecek şekilde düzenlenmelidir.

KAYNAKÇA

- Akalın, Şükrü Haluk vd.. *Türkçe Sözlük*. Ankara: TDK Yayınları, 2009.
- Ariosto, Ludovico. *Orlando Furioso*, uy. Elena Martinez Nunez. Madrid: Gadir Editorial, 2013.
- Atçakarlar, Nefise. *Alp Er Tunga Unutulmayan Kağan*. İstanbul: Genç Timaş Yayınları, 2017.
- Atçakarlar, Nefise. *Battal Gazi Anadolu Aslanı*. İstanbul: Genç Timaş Yayınları, 2015.
- Atçakarlar, Nefise. *Danişment Gazi Korkusuz Fedai*. İstanbul: Genç Timaş Yayınları, 2013.

- Atçakarlar, Nefise. *Satuk Buğra Han Delikanlı Kahraman*. İstanbul: Genç Timaş Yayınları, 2017.
- Can, Vedat. *Battal Gazi Destanı*, İstanbul: Erdem Çocuk Yayınları, 2016.
- Ceyhan, Âdem. “Hz. Ali Cenk-namelerinin Tesirleri ve Yeniden Yazılması Meselesi”, *Âşık Paşa ve Anadolu’da Türk Yazı Dilinin Oluşumu Sempozyumu Bildiriler*. 116-154. Kırşehir: 2013.
- Çelebi, İlyas. “Hızır”, *TDV İslam Ansiklopedisi*. 17/406-409. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Demir, Necati - Erdem, Mehmet Dursun. *Hazret-i Ali Cenklere*. Ankara: Destan Yayınları, 2007.
- Fajardo, Alexis E.. *Kid Beowulf: The Song of Roland*. Kansas City: Andrew McMeel Publishing, 2017.
- İpşiroğlu, Zehra. “Türkiye’de Çocuk Yazını”, *II. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu*, 173-176. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 2007.
- Kocatürk, Vasfi Mahir. *Türk Edebiyatı Tarihi*. Ankara: Edebiyat Yayınevi, 1964.
- Levend, Agâh Sırrı. *Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2014.
- Makinen, Kirsti. *Kalevala*. çev. Kaarina Brooks. Edinburgh: 2020.
- Mattei, Jean-Louis. *Hızır Ali Cenknâmeleri*. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2004.
- Mustafa, Ali. “Risale-i Nur’da Hadisleri Müsbet Yorumlama”, *Katre Uluslararası İnsan Araştırmaları Dergisi Hadis Özel Sayısı 4* (2017): 115-132.
- Özdemir, Ahmet. *Bozkurt Destanı*. İstanbul: Bordo Siyah Yayınları, 2007.
- Sutcliff, Rosemary. *Beowulf*. London: Red Fox Classics, 2013.
- Sutcliff, Rosemary. *The King Arthur Trilogy*. London: Red Fox Classics, 1999.
- Şener, Osman Zahit. “Dini Tarihi Kaynaklı Olağanüstü Anlatıların Dini Çocuk Edebiyatı Açısından Değerlendirilmesi ve Hz. Ali Cenknâmeleri’nin İncelenmesi”. Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi, 2021.
- Terzioğlu, Ahmet Haldun. *Göç Destanı*. Ankara: Panama Yayıncılık, 2018.
- Terzioğlu, Ahmet Haldun. *Oğuz Kağan Destanı*. Ankara: Panama Yayıncılık, 2018.
- Topaloğlu, Bekir. “İsm-i A’zam”, *TDV İslam Ansiklopedisi*.23/75-76. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Toprak, İsmail. *Hazret-i Ali Cenklere*. İstanbul: Büyüyen Ay Yayınları, 2016.
- Uludağ, Süleyman. “Hızır”, *TDV İslam Ansiklopedisi*. 17/409-411. İstanbul: TDV Yayınları,1998.
- Ünlüer, Ceyhun. *Muhammed Bin Hanefiyye Cengi*. Ankara: TDV Yayınları, 2010.
- Willard, Barbara. *Son of Charlemagne*. San Francisco: Ignatius Press, 1998.
- Yaman, Ahmet. “Savaş”, *TDV İslam Ansiklopedisi*. 36/189-194. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Yershov, Pyotr, *Fearless Ivan and His Faithful Horse Double Hump* Uy. Jack Zipes. Minneapolis: 2018.